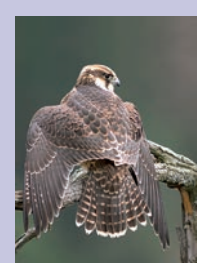

VÅRE
ROVDYR

Nr. 1/2009

Årgang 23

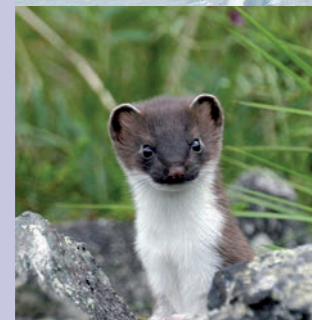
Forside:
Nylig
flygedyktig
vandrefalk.
Foto:
Ivar Iversen.

Bakside:
Rehabiliteret
musvåk mot
friheten.
Foto:
Marius Sjøli.

Side 4
Ulvesporing i
godvær

Side 8
«Røysmåren»

Side 10
25 år siden
Vegårsheulven
ble skutt

Side 14
Kaspisel mot
utryddelse

Side 16
Vandrefalk i
Oppland 2008

Side 22
Diett og byttedyr
hos hønsehauk

Ekstremt ulvehat

I tidligere tider fantes det mye ulv i Norge. Etter hvert ble de utryddet av bønder, skogeiere og jegere – med statens velsignelse og store utbetalte pengepremier. Men tidene forandrer seg. Folk flest, iberegnet bygdefolket, har tydelig sagt at det er galt å ødelegge miljøet og utrydde rovdyrstammene våre. Stortingsflertallets rovviltforlik i 2004 ga tilslutning til målet på tre ynglinger av ulv i vårt land som en slags avlat med tanke på våre internasjonale forpliktelser samt at de tre ulvefamiliene kun skal kunne leve innenfor et knøttlite område benevnt som forvaltningsområde for ulv. Utenfor denne sonen mener rovviltmotstandere at ulver umiddelbart skal skytes. Men i 2007 var det eksempelvis ikke en eneste ulv som ble født i Norge, mens det tilfeldigvis var tre ynglinger i 2008. Norge klarer altså ikke engang å nå en så stusslig målsetting som tre årlige ynglinger av ulv.

Heller ikke i år ser det ut til at vi får tre ulveynglinger i vårt land. En av de to ulveflokkene vi har, Osdalsflokkene, kreves nå avlivet umiddelbart av landbruksnæringen. Direktoratet for naturforvaltning (DN) har fortjenstfullt avslått et krav om felling fra Rendalen kommune i og med at ulvene gjør minimal skade på bufe og tamrein, og at sau ikke finnes i ulvenes leveområde i det hele tatt! Lederen av Hedmark Bondelag sier likevel til avisen Østlendingen: «De skal ut. Punktum». Også Høyres stortingsrepresentant Gunnar A. Gundersen, som er stor skogeier og ihuga rovdyrmotstander, vil samle hele hedmarksbenken på Stortinget for å omstøte DN's beslutning. Også Senterpartiets Per Olaf Lundteigen – en av de mest ekstreme ulvemotstanderne – kjemper for samme sak. I tillegg kom Fremskrittpartiets Per Roar Bredvold i spørretimen i Stortinget med følgende skremmebilde: «I Rendalen i Hedmark blir lokalsamfunnet sterkt plaget av en ulveflokk. Så kritisk er dette at bl.a. barna blir fraktet i drosje til skolen for sin sikkerhet». Regjeringens svar på dette var blant annet at å frakte barn til skolen gjennomføres av

konfliktdependende hensyn, selv om ulvene i Osdalen ikke utgjør noen spesiell risiko. Regjeringen har i 2009 for øvrig økt midlene til konfliktdependente tiltak med 30 millioner kroner – til 80,5 millioner. Min mening er at de ovennevnte rovdyrmotstanderne ikke på noen måte bidrar til å spre faktakunnskap om rovdyra og deres eksistens i forbindelse med mennesker og tamdyr, snarer tvert i mot!

I følge en rapport til Naturvårdsverket i Sverige fastslår forskere at det er akutt behov for nytt genmateriale for å redde ulven i Sør-Skandinavia. Stammen bør være på minst 1000 ulv dersom innvandring fra Russland og Finland utelukkes. I dag er flere hannulver uten fungerende testikler, hver tiende ulv fødes med ryggskader og ungekullene er drastisk redusert.

Stor var gleden 6. mars 2009 da vi i VG kunne lese: «Ivan stopper norsk innavl». Ulven fra den finsk-russiske bestanden dukket opp i nettopp Hedmark, og myndighetene karakteriserte den som en juvel i arbeidet med å redde ulvebestanden. DNA-prøvene viser at ulven er meget verdifull, uttalte statssekretær Heidi Sørensen i Miljøverndepartementet. Håpet var at denne hannulven og tisper i Julussareviret kunne produsere valper med friske gener i den skandinaviske stammen. Erfaringene har vist at innvandrerulver som regel blir skutt før de når Norge. Den eksisterende sørskandinaviske ulvestammen ble etablert på slutten av 1970-tallet eller begynnelsen av 1980-tallet som følge av to innvandrere ulver. I henhold til det skandinaviske ulveprosjektet Skandulv ble det i perioden 1999–2006 drept formidable 136 (± 56) ulver illegalt. Denne ulovlige jakta er den største trusselen mot ulvene i Skandinavia. Men det kan nå også vise seg at «Ivan» er blitt skutt! Etter ryktene å dømme skal den ha blitt avlivet i løpet av første uken i februar. Sammen med en annen påstått ulovlig skutt ulv i Julussaflokkene, skal de under kvotejakten på gaupe etter sigende ha blitt surret inn i kjetting og kastet i Storsjøen. Økokrim har i skrivende stund igangsatt etteforskning. Likevel benekter representanter for jegerorganisasjoner, landbruksnæringen i Hedmark og bl.a. ovennevnte stortingsrepresentant Gunnar A. Gundersen at ulike miljøer i distriktene er involvert i illegal jakt. Her er det noe som ikke henger på greip.

Håpet er nå at myndighetene kommer til bunns i saken og setter en stopper for et eventuelt faunakriminelt nettverk. Med noe ressursbruk fra påtalemakten burde det være oppnåelig. Ulven i Norge må sikres livets rett for fremtiden.

Birger Westergren

Osdalsulver på Storsjøen i Hedmark fotografert gjennom teleskop 23. februar 2009. Fotos: Yngve Kvebæk.

Årsmøte 2009

Foreningen Våre Rovdyr arrangerer årsmøte på
Malungen Gjestegård i Hedmark

Lørdag 9. mai
Kl. 15.00 Årsmøte
Ca. kl. 17.30 Middag
Kl. 19.00 Foredrag

Norsk koordinator for det
skandinaviske ulveprosjektet
Petter Wabakken
Hvorfor forskningsmerke
store rovdyr?

Middag lørdag og overnatting lørdag til
søndag kan bestilles via FVR på tlf. 22232389
eller pr. e-post til yk@fvr.no innen 1. mai.
Middag kr. 200. Overnatting: kr. 400.
Forhåndsbetales til: Foreningen Våre Rovdyr,
Postboks 195, 2151 Årnes. Konto: 2800.11.12149

Våre Rovdyr

utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
Stens trykkeri as
Dilling

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Ulve- sporing i godvær

Av Arne Flor

Lørdag 28. februar hadde FVR sin årlige ulvetur. Turen var også i år langt til området i Kynndalen i Sør-Hedmark. Juvbergetparet er jo stadig til stede, men det har i vinter vært litt usikkert med Kynnaflokken da den etablerte tisper i reviret visstnok er borte. Sporinger de siste dagene av Steinar Østby, Erling Mømb og Christin Valsjø viste i alle fall spor etter flere ulver.

En av gruppene følger sporrekken etter flere ulver. Foto: Arne Flor.

En uke tidligere hadde fem ulver fra Osdalsflokken vist seg på Storsjøen i Rendalen, men dessverre hadde en eller flere personer gått ned på isen for å ta en nærmere titt på eller tukle med et elgkadaver som dyrene hadde lagt ned noen dager før. Dette medførte at ulvene trakk seg vekk og skydde området. Ulven er meget skeptisk til et nedlagt bytte hvor det har vært menneskelig aktivitet. Sannsynligheten var liten for at ulvene i løpet av de neste dagene skulle komme tilbake.

Årets ulvetur ble derfor lagt til området rundt elva Kynna – i grenseområdet mellom ulvene i Kynna- og Juvbergetparet (hannen i paret er steril). Flere av medlemmene har etter hvert blitt godt kjent med terrenget, og her var det godt med elg og bra med ulvespor. I tillegg var været på vår side. De 22 kuldegradene på morgenvaksten ble av en sol fra skyfri himmel forvandlet til noen få grader like under null. Inne i Kynndalen delte vi oss i to grupper. Begge gruppene fulgte bakspor, som betyr at vi går den retningen ulven kommer fra. På den måten er vi sikre på at vi ikke vil forstyrre dyrene. Å gå på bakspor kan gi mange fine opplevelser. Flere ganger har vi

funnet elgkadaver som har vært så å si spist opp. I år fant vi ingen kadaver, men liggeplasser og spor som fortalte at dyrene noen ganger skilte lag over noen titalls meter for så å gå sammen igjen. En plass fant vi at en av ulvene hadde vært borte og snust mot et elgfeid ungtre. Spor etter mår og rev krysset vi også. En plass fant vi et matlager med skogsfuglegg som måren trolig hadde hamstret og gjemt unna i mai/juni i fjor. Sporene fra måren var tydelige. Den hadde kommet i nokså rett linje mot plassen, gravd seg gjennom snøen og ned til mosen på marka og hentet opp minst ett egg. Rester av eggskall lå på snøen rundt det utgravde hullet. Det er nesten ubegripelig at måren kan huske hvor den for 8–9 måneder siden hamstret og gjemte unna noen skogsfuglegg. Mårens egenskap til å kunne huske plassene med lagret mat gjør at den kan klare seg gjennom en hard vinter. På vei tilbake til bilene fant vi enda en plass hvor måren hadde lagret egg.

Gjennom vinteren hadde det ikke vært mildvær i området. Snøen ville i motsatt fall synke sammen og gi en bedre bæreevne for ulven. Nå så vi tydelig at ulvene sank godt ned i snøen. Ut fra sporrekken

skulle man tro at det kun var ett dyr det var spor etter. Etter flere kilometer kunne vi likevel konstatere at det var spor etter flere dyr, men som ikke nødvendigvis hadde gått der samtidig. Vi fant plasser hvor ulvene hadde lagt seg ned og flere urinmarkeringer. To andre steder fant vi også blod i urinen, men dette dreide seg nok om tisper i Juvberget i og med at revirene overlapper i dette området. Det har ikke vært påvist avltsipe i Kynnaflokken denne vinteren.

Deltagerne var fornøyd med springsturen selv om vi ikke så ulv (det hadde vi da heller ikke forventet) eller fant byttedyr. Det som gjorde turen ekstra opplevelsesrik var vissheten om at vi har ulv i et rikt elgområde med lite beitedyr. Etter skiturene langs ulvesporet samlet vi oss på en velteplass hvor Yngve Kvebæk hadde ordnet med bål og godt med grillpølser og lomper, godt hjulpet av selveste nestoren på alle våre ulveturer – Jan Fredriksen.

Flere bilder på de neste sidene.

Av og til skilte dyrene lag. Foto: Arne Flor.

Liggegropp etter ulv.
Foto: Toril Andresen.

Springen startet med avtrykkene etter ulv noen hundre meter på en skogsbilvei.
Foto: Arne Flor.

Ulvhår. Foto: Arne Flor.

Ulvemøkk. Foto: Toril Andresen.

Nærbilder av ulvespor på skogsbilvei.
Foto: Arne Flor.

På sporet. Foto: Toril Andresen.

Styremedlem Arne Flor (t.v.), styremedlem/sporer Christin Valsjø og Ole Magnus Hagen.
Foto: Yngve Kvebæk.

Einar Tveten (t.v.) i samtale med en av våre sporere – Steinar Østby.
Foto: Yngve Kvebæk.

Løpeblod som må stamme fra hundedyret i Juvberget-paret.
Foto: Toril Andresen.

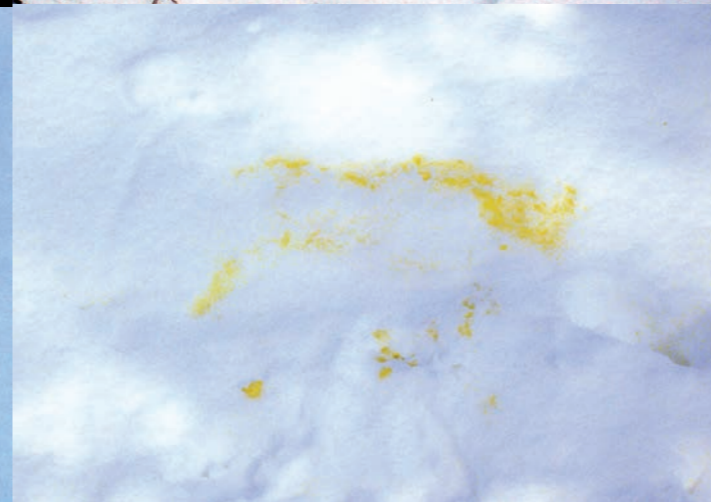
Bjørn Lindgren (t.v.) og Tom Magnussen etter en vellykket ulvetur.
Foto: Yngve Kvebæk.

Urinmarkering fra ulv. Foto: Toril Andresen.

Nederst til venstre: Samling rundt bålet etter skituren.
Foto: Yngve Kvebæk.

Eivind Aasen Bromseth (t.v.) og Jan Fredriksen i dyp konsentrasjon over henholdsvis bål og kaffekjele.
Foto: Yngve Kvebæk.

«Røysmåren»

Tekst og foto: Morten Bergan

Forrige sommer (primo juli) var familien på moskusfesafari på Dovre. Jeg har alltid drømt å få oppleve disse merkelige urtidsdyrene i høyfjellet og endelig ble den etterlengtede turen noe av. Nå er ikke moskusfe noe utpreget rovdyr. Jeg skal derfor ikke belemre leserene med detaljer om disse store og raggete dovendyrene. Fantastisk var det imidlertid å få se dem beite i vierkrattet og avkjøle seg på snøskavlene i dalføret innover mot Snøhetta. Dagen etter moskusfeekspedisjonen skulle vi ta oss en tur opp i lia til Knutshø. Vi hadde ikke gått mange titalls meter før jeg hørte noen skurrende lyder fra en steinrøys rett bortenfor fjellstua på Kongsvoll. Som ivrig fuglekikker tenkte jeg umiddelbart på en gjerdesmett med dovredialekt. Jeg gjorde derfor kameraet klart, for en gjerdesmett i et steingjerde ville jo være et lekkert motiv.

Så kom det plutselig et hode tilsyne. Altfor stor til å være gjerdesmett. Gal brunfarge og helt gale proporsjoner også. Men søt var den, akkurat like søt som huskatten jeg hadde som bestevenn som barn. Men noen katt var det jo heller ikke. Snart viste det seg et hode her og et hode der. Like plutselig til syne som borte vekk. Raskere enn avtrekkeren på kameraet fra den ene enden til den andre enden av steinrøysa. En skikkelig kjapp kar det her, tenkte jeg. Men etter hvert dukket dette hodet opp både her og der på en gang. Det bodde jo sannelig en hel røyskattfamilie inni steingjerdet. I alle fall bodde det der en røyskattmor med minst tre rampete unger. Antagelig i røyskattens tenårsalder var de. Med et sinnrikt vokabular av pipelyder holdt de god kontakt med hverandre. Og mor passet på. De hadde en utrolig evne til fort å bli borte, og like så plutselig dukke opp et annet sted i steinrøysa. Det var tydelig at de var godt kjent i røysas indre hulesystem.

Etter hvert som vi ble mer kjente, ble da dyrene også mer tillitsfulle og ganske så fotogene. Jeg synes derfor de fortjener plass i *Våre Rovdyrs* spalter, for sannelig er de noen fantastisk søte og morsomme smådjevler. Like lite som moskusfe ikke er noe rovdyr, er jo røyskatt slett ikke en av «de store». Men rovdyr er den jo og kvalifiserer derfor til deltagelse i *Våre Rovdyr*. Dog, noen katt er den jo heller ikke. «Røysmår» kunne jo vært et mer dekkende navn, så kunne dens mindre slektning snømusa tilsvarende hete «musemår». Så får man plassert dem systematisk der de hører hjemme – i mårfamilien. Men nå var altså ikke budskapet å rydde opp i forvirrende norsk navnesurr, kun å få vist frem sommerens aller artigste rovdyropplevelse. Det ble selvsagt ikke noen familietur til Knutshø denne dagen. Jeg ble værende igjen ved røyskattfamilien.

Medlemmenes rovdyrbilde

Vi oppfordrer medlemmene til å presentere ett eller flere fotografier av en minnerik og dokumentert rovdyropplevelse. En kortfattet tekst må følge med for å gi leserne en bedre forståelse av fotomaterialet. Det kan være et fotografi av et rovdyr ute i naturen, et interessant rovdyrspor i f.eks. snø, sand eller bløt jord – eller en liten serie med bilder som viser en annen spesiell rovdyropplevelse. Rovpattedyr står i fokus i Foreningen Våre Rovdyrs arbeid, men det kan like gjerne være fotografier av rovfugler, ugler eller seler. Fellesbetegnelsen for disse artene er rovdyr eller rovvilt. Med dagens digitale fotoverden har mulighetene blitt mange for de som er interessert i dyrelivet i vår natur og som har et våkent blikk for det som foregår ute i terrenget. Har du et spesielt rovdyrbilde du vil dele med foreningens medlemmer gjennom tidsskriftet, så send det sammen med en tekst til redaktøren.

25 år siden Vegårshei- ulven ble skutt

Tekst: Arne Flor

Foto: Ottar Johansen

I januar for 25 år siden ble den kjente Vegårsheiulven skutt. Norske myndigheter klarte å drepe det eneste kjente individet av ulv i Norge den gang. Når jeg i ettertid ser tilbake på alt det som skjedde i forbindelse med jakten, så får jeg igjen følelsen av håpløshet og tragedie omkring norsk ulveforvaltning. For meg opplevdes det som om forvaltningen av rovdyr i Norge har stått på stedet hvil. Norske politikere har ennå ikke fått øynene opp for kunnskapen om naturlige prosesser i naturen og hvordan naturarven bør forvaltes. Fremdeles styres politikerne av holdninger fra små næringsgrupper som helst ser at norsk natur styres som om det skulle være en kälåker.

Foranledningen til ulvejakten, som endte så tragisk den 11. januar i 1984, startet i slutten av august 1982 da ble det funnet sau som var drept av rovdyr. Viltformannen Lars Saga mente det var ulv. Han ville straks ha fellingstillatelse. Fellingstillatelse ble ikke gitt grunnet fredningsbestemmelsene. Den 13. januar 1983 ble det holdt et stort rovdyrmøte på Vegårshei hvor noen få fra naturvernensiden var til stede. Hele stemningen på møtet var av en slik karakter at det nærmest var forbundet med fare for egen helse å ta ulven i forsvar. Magne Midttun fra Naturvernforbundet og jeg selv var der og vi følte oss langt fra velkomne. Bygdehatet mot ulven og oss rovdyrforkjemperne var så sterkt at det har preget meg i ettertid. Det sterke presset fra bygdefolket, media og sauenevingen førte til at Miljøverndepartementet under møtet ga løfte om en lovendring som kunne åpne for felling. Allerede den 4. februar samme år passerte endringene Kongen i statsråd,

og Direktoratet for Vilt og Ferskvannsfisk (DVF) ga fellingstillatelse den 25. februar. Naturvernorganisasjonene nådde ikke fram med sine anker, og jakten ble satt i gang 26. mars. Fellingstillatelsen gikk ut 31. mai uten at noen ulv var skutt. Lars Saga sendte en søknad om forlenget jakt.

Sommeren 1983 fant man flere sau som skulle være tatt av ulv. Direktoratet var raskt ute med å gi fellingstillatelse. Ankefristen var kun en uke. Miljøverndepartementet fikk saken til behandling etter naturvernorganisasjonenes anker, men opprettholdt fellingstillatelsen fra DVF. Førte mann var raskt i gang med jakten, men ingen ulv ble skutt. På våren hadde jaktlaget prøvd seg med sau som levende åte og ikke lyktes. Noe som ble anmeldt av Verdens villmarksfond. Hele høsten gikk uten at ulven ble skutt. I begynnelsen av januar 1984 kom det snø og sporingsforholdene ble gode. Den 9. januar samlet Lars Saga jaktlaget og jakten var i gang for fullt. Den 11. januar ble Vegårsheiulven skutt. En direkte truet art i Norge ble drept med velsignelse av Miljøverndepartementet. Jakten hadde da vart i 10 måneder. Skytteren var den 25 år gamle gårdbrukeren Nils Belland fra Mykland i Froland. Resten av jakt dagen ble et skue som man i ettertid kan betegne som kvalmende og motbydelig. Dyret ble plassert – med en pinne i kjeften – på en liten snøhaug foran jaktlaget og vist fram til et stort antall pressefolk. Etter dette ble ulven fraktet rundt i hele kommunen. Først ble ulven lagt til framvisning på Espeland skole hvor flagget ble heist. Så gikk turen til alders- og sjukeheimen. De eldre skulle også få se ulven. Til slutt endte ulven opp foran kommunehuset. Her ble den lagt på veien og opplyst

av utallige billys for framvisning. Dagen etter ble det selsomme skuespillet avsluttet med framvisning på selveste Løvebakken i Oslo. Deretter ble ulven kjørt til Trondheim.

Oppstyret rundt jakta lokalt og i de riksdekkende mediene førte trolig til at Kristiansand Museum ved konservator Peter Valeur ikke søkte om å få ulven inn i sine vitenskaplige samlinger. Peter Valeur uttalte til Fædrelandsvennen 22. mars i 1984 at det ikke hadde noen betydning for forskningen at Vegårshei fikk skinnen, og at alle deler av dyret som hadde vitenskaplig interesse skulle gå til forskningen. Han sa samtidig at Kristiansand Museum hadde søkt om å få skjelettet av ulven, men fått avslag. Derimot søkte Zoologisk museum i Oslo om å få ulven inn i sine samlinger, men i tråd med rovdyrholdningene i DVF fikk museet avslag. Selv sterke protester fra naturvernorganisasjonene til Miljøverndepartementet rokket ikke ved DVFs vedtak. I stedet ble ulven stoppet ut, av Peter Valeur, som et lokalt jakttrofé og havnet i et glassmonter i en bank på Vegårshei. En fest i DVF kort tid etter endte med at flere av de ansatte faktisk **spiste opp** det meste av ulven. Da norske viltmyndigheter på 1990-tallet skulle sende DNA-materiale av norske ulver til et svensk laboratorium var det ikke mulig å finne fram til noen deler av Vegårsheiulven. Heldigvis fantes det en knokkel i Agder Naturmuseum i Kristiansand, som

Den 9. januar 1984 samlet Lars Saga (t.h.) jaktlaget og jakten var i gang for fullt. Den 11. januar ble Vegårsheiulven skutt. Skytteren Nils Belland til venstre.

Ulven har en egen evne til å få fram det beste og det verste i mennesker. Vegårsheiulven manet fram skamløsheten på Sørlandet.

det senere ble tatt DNA fra. Ut fra det vi i ettertid vet var Vegårsheiulven trolig det eneste individ av arten innenfor landets grenser da skuddet smalt. Ulven møtte sin bane med myndighetenes velsignelse. Vegårshei-showet ble nyhetsstoff også i utlandet. Et par kritiske artikler i *New Scientist* ble kommentert fra DVFs side i et av septemhernumrene i 1984. Her ble det forklart at det var nødvendig med «permission to execute certain individuals of protected species». Dermed var et nytt ord innført i rovdyrforvaltningen, nemlig henrettelse, noe som ble skarpt kommentert i et senere nummer av *New Scientist*. DNA-undersøkelser har i ettertid vist at Vegårsheiulven var av finsk/russisk avstammning.

Behandlingen av ulven i lokalsamfunnet og presentasjonen i mediene var respektløs og avskyelig. Dette førte til at mange bestemte seg for å arbeide aktivt for vern av denne direkte truede dyrearten i norsk natur, blant annet undertegnende. I tiden etter skuddene som falt i Vegårshei, har ulven hatt vanskelig kår i Norge. Leveområdet er blitt innskrenket til kun å gjelde noen få sømorske kommuner nær eller langs svenskegrensen. De best egnede områdene for ulv, som så å si ikke har utmarksbeitende dyr, er utelatt fra «ulvesonen». Det gjør at vi hvert år har en pågående konflikt i dette området. Fellingstillatelsene sitter like løst som tidligere, og jakten settes i gang før ankefrist er ute. Fremdeles er sauen mer verdt i vår natur enn en naturlig hjemmehørende norsk viltart som ulv.

Dyret ble plassert – med en pinne i kjeften – på en liten snøhaug foran jaktlaget og vist fram til det utrolig store presseoppbudet.

Tilstanden i ulverevirene

Foreløpige konklusjoner fra Skandulv pr. 20. februar

Tre norske ulvekull ble dokumentert i 2008, men bare i ett av disse revirene ble begge foreldrene dokumentert i live da sporsnøen la seg (valpene var da ca. et halvt år gamle). Av helnorske ulverevir i ulvesonen er det kun ett (Julussa) hvor det med stor sikkerhet kan forventes et nytt valpekull i 2009. Det er ingen indikasjoner på at det finnes andre helnorske revir av potensielt ynglende ulv i 2009 enn de som er beskrevet ovenfor, verken innenfor eller utenfor ulvesonen.

Kynnareviret (7 ulver)

Ingen yngling påvist i 2007. Et valpekull født i 2008 er dokumentert. Det har ikke vært mulig å dokumentere et intakt foreldrepar hittil i vinter og kun ett revirmarkerende dyr ble påvist ved sporing i november-desember. Dette utelukker ikke at det likevel kan være et intakt par i reviret nå før parring, men dette er høyst usikkert. Det er derfor usikkert om yngling kan forventes i 2009.

Julussareviret (5-6 ulver)

Ingen yngling påvist i 2007. Et valpekull født i 2008 er dokumentert på vinterens sporsnø. Foreldreparet var ikke intakt da sporsnøen la seg seint sist høst, og kun ett revirmarkerende dyr ble påvist i november-desember. Sporing kombinert med DNA-analyser viste at det var faren til valpene som manglet.

Hittil i vinter er det sporet 3-4 valper i reviret. Ved sporinger sist i januar ble det påvist at tisper hadde fått ny partner, noe som er bekreftet ved DNA-analyser. Et nytt valpekull er forventet i 2009, forutsatt at de voksne overlever. Dette er det eneste helnorske reviret – fullstendig innenfor ulvesonen - der det med stor sannsynlighet kan forventes yngling i 2009.

Osdalsreviret (5-6 ulver)

Ingen yngling påvist i 2007. Et valpekull på minimum 7 valper ble dokumentert i juli 2008 (6 valper fotografert i tillegg til én valp funnet død). Hittil i vinter er minst 3-4 valper sporet på snø i tillegg til foreldreparet. At foreldreparet fortsatt er intakt er bekreftet ved nylig analyserte DNA-prøver innsamlet på snø og ved at hannen er GPS-merket av forvaltningsmyndighetene. En ny yngling kan forventes i 2009, forutsatt at de voksne overlever. Paret sammen med 3 valper har i den siste tiden gjentatte ganger blitt observert ute på den islagte Storsjøen, sør i Rendalen kommune. Dette skyldes store mengder løssnø i tilgrensede høytliggende områder, nesten snøfrie forhold på sjøisen og store elgkonsentrasjoner langs sjøen på denne årstiden. *Kilde: Wabakken, P. & Strømseth, T. H. 2009. Ulv i Norge pr. 20. februar 2009. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2008/2009. Høgskolen i Hedmark.*

Osdalsflokken på Storsjøens isflate 23. februar 2009 – fotografert gjennom teleskop. Fotos: Yngve Kvebæk.

Finsk-russisk ulv i Norge

I Sverige fødte et ulvepar med blandet opprinnelse (finsk-russisk hann) et valpekull i fjor. Nå viser DNA-analyser at en ny hann fra den finsk-russiske ulvestammen trolig har dannet par med tispene i Julussareviret i Hedmark. Det er stort behov for gentilførsel utenfra til den isolerte ulvebestanden i Skandinavia på ca. 230 dyr som er for lite til å hindre effekter av innavl. Det svenske Naturvårdsverket konkluderer i en ny utredning med at følgene av innavl kan reduseres hvis tre til fem ulver vandrer inn og får valper med skandinaviske dyr i hver femårsperiode. I årene 2004–2008 innvandet i snitt to ulver hvert år, men ingen lyktes å få fram avkom med skandinaviske dyr før i 2008. *Kilde: DN, 6.3.2009.*

– Spennende

Foto: Bjørn H. Smedal

Statssekretær Heidi Sørensen i Miljøverndepartementet har engasjert seg sterkt etter nyheten om innvandrerulven i Julussareviret. – Det er allerede påvist effekter av innavl i den skandinaviske ulvestammen, og jevnlig gentilførsel utenfra er svært verdifullt for å sikre en levedyktig ulvebestand. Den finsk-russiske hannulven må bidra i reproduksjon før man kan snakke om en reell gentilførsel, og det blir derfor veldig spennende å følge utviklingen i dette reviret utover våren, sier Sørensen.

Finsk-russisk ulv skutt?

Avisen Østlendingen formidlet 19. mars rykter om at både innvandrerulven og en valp i Julussareviret i Hedmark var tatt av dage. Etter tipsene å dømme skal de være skutt i begynnelsen av februar. Vanligvis har kildene bak slike meldinger mye til felles med tomme tønner, men faktum er at sporinger i reviret gjennom flere uker kun har registrert et par individer i flokken – bl.a. det etablerte hunndyret som nylig også ble utstyrt med radiohalsbånd. Økokrim har iverksatt etterforskning, men man får bare håpe den finsk-russiske ulven dukker opp igjen livs levende.

Gunnar Henriksen undersøker en død kaspisel på en strand i Sumqayit i Aserbajdsjan i mai 2008. Utenom kaste- og hårfellingsperiodene vandrer arten rundt i hele Kaspishavet på jakt etter føde. Foto: Jofrid Dahle.

Kaspiselen – på grensen til utryddelse

Av Gunnar Henriksen

Kaspiselen *Phoca caspica* er det eneste sjøpattedyret i Kaspishavet, verdens største innlandshav. Den finnes ingen andre steder i verden. Ved begynnelsen av det 20. århundre fantes det rundt 1 million kaspiseler. Arten er en nøkkelindikator for helsetilstanden i Kaspishavet, et hav som titusenvis av mennesker er avhengige av. Fram til i dag har selpopulasjonen sunket med mer enn 90 %, og nedgangen fortsetter. Alarmklokkene er satt på, men er det kan være for sent.

Opprinnelse

Opphavet til både kaspiselen og bajkalselen *P. sibirica* diskuteres blant forskere. Før trodde man at selene som var iso-

lerte i Ladoga (Vest-Russland), Saimaa (Finland), Kaspishavet og Bajkalsjøen tilhørte de arktiske ringselene *P. hispida* og at disse ble isolert da isen trakk seg tilbake for 11.000 år siden. Dette kan stemme for selene i Ladoga og Saimaa, som betraktes som underarter av ringsel. Men analyser av mitokondriell DNA viser at opprinnelsen til selene i Kaspishavet og Bajkalsjøen er mye eldre. Oppfatningen synes nå å være at disse selene har et felles opphav med alle selene innenfor Phocina-gruppen, dvs. steinkobbe *P. vitulina*, havert *Halichoerus grypus* og ringsel, og at disse har vandret over kontinentet til Kaspishavet og Bajkalsjøen for 2–3 millioner år siden (sen Pliocene). Kaspiselen kan derfor være mer i slekt med i havertene

ved Kjør i Rogaland enn med selene i Bajkalsjøen og de arktiske ringselene.

Livshistorie

Nesten alle kaspiselungene kastes (fødes) mellom januar og mars på isen som dekker de grunne nordligste områdene av Kaspishavet. Det er for lite snø og is til å gjemme ungene i huler slik som den arktiske ringselen gjør, så mødrene kaster ungene på overflateisen. Hele tiden holder de et våkent øye med ungene. De nykasta ungene er beskyttet mot kulden av en hvit pels (lanugo). Hvis pelsen blir våt, kan ungene fryse i hjel. Det er derfor viktig at selungene ikke kommer i kontakt med sjøvannet. Isen er vanligvis 20–30 cm tykk, og mødrene gnager hull i isen slik at de kan komme til og fra ungen, men ungene benytter aldri hullet.

Ungene dier mora i ca. seks uker, og i denne perioden får de voksenpelsen. Like etter blir de avvent og uavhengige av mødrene. De voksne hannene holder til i nærheten av mødrene, og etter at ungene er avvent, parres hunnen igjen. Like etter parringen begynner hårfellingen som varer i en måneds tid, hvor alle de eldre selene skifter pels og får en ny skinnende grå pels. Etter hårfellingen tilbringer selene mesteparten av tiden i havet hvor de beiter, men enkelte steder kan de samles på øyer eller sandbanker. Sent på høsten starter selene igjen ferden nordover for å starte forberedelsen til en ny kastesesong.

Trusler

Da vi rundet det 19. århundre, fantes det minst 1 million kaspiseler. I dag finnes det om lag 100.000. Hovedårsaken til nedgangen skyldes kommersiell jakt gjennom mesteparten av det 20. århundret. Sovjetunionen, som omfattet fire av de fem landene rundt Kaspishavet (Russland, Kasakhstan, Aserbajdsjan og Turkmenistan), anså kaspiselen som en høstningsverdig ressurs. Hvert år ble titusenvis av seler drept på isen. Da Sovjetunionen kollapset, ble kommersiell seljakt forbudt i Kasakhstan, men Russland opprettholder fortsatt en årlig kommersiell fangst på noen tusen dyr, mesteparten unger.

Bestandsundersøkelser i regi av Caspian Seal International Survey (CISS) ble gjennomført også i februar 2008. Denne vinteren var en av de kaldeste på lang tid, og følgelig var det optimale isforhold i kasteområdene. Tallene anses derfor som som gode. Resultatene viste at ca. 7.000 unger var kastet på isen i 2008, og antall voksne kaspiseler var rundt 25.000. Til sammenligning ble det funnet ca. 21.000 unger i 2005, ca.

17.000 i 2006 og ca. 6.000 i 2007. Etter tellingene i 2007 trodde man at det lave ungetallet delvis skyldtes en varm vinter og dårlige isforhold. Tellingene under den isrike vinteren i 2008 viste at bestanden er i jevn tilbakegang. Tallene fra de siste sesongene viser at ungeproduksjonen har blitt redusert med rundt 60 % bare siden 2005.

Andre trusler for kaspiselen omfatter bevisst avlaving i forbindelse med fiskerier, drukning i fiskegarn, sykdommer (epidemi som følge av virus), forurensning av næringskjeden (DDT) som indirekte kan føre til ufuktbarhet hos eldre hunner, redusert næringsstilgang som følge av overfiske, invasjon av fremmede arter som konkurrerer om næring, f.eks. maneten *Mnecopsis leidyi* som kom til Kaspishavet med ballastvann - og tap av habitat som følge av menneskelig inngrep. I framtida kan også klimaendringer virke negativt dersom dette fører til ustabile isforhold der kastinga foregår.

På bakgrunn av den dramatiske nedgangen i antall seler, det faktum at trenden fortsetter og alle de truslene kaspiselen står overfor, har den nå blitt klassifisert som en truet art på den internasjonale naturvernorganisasjonen IUCNs liste over arter som er truet av utryddelse. Dette betyr at det er en svært høy risiko for at arten vil bli utryddet hvis ikke det øyeblikkelig blir satt inn tiltak som kan snu den negative trenden.

Noe blir gjort

Kaspiselprosjektet er et initiativ som omfatter forskere fra alle fem landene som omslutter Kaspishavet (Iran, Aserbajdsjan, Russland, Kasakhstan og Turkmenistan) samt selforskere fra det internasjonale samfunnet. Prosjektet har som mål å finne ut hvor mange seler som finnes i Kaspishavet, identifisere hvilke trusler de står ovenfor og å sette inn tiltak slik at de hindres fra å dø ut. Du kan selv lese om kaspiselen og om prosjektet på deres hjemmesider: www.caspianseal.org.

Artikkelen er basert på opplysninger fra kaspiselprosjektet.

Gunnar Henriksen har doktorgrad på seler og har publisert en rekke nasjonale og internasjonale artikler om disse sjøpattedyrene. Han er ansatt som forskningsdirektør i International Research Institute of Stavanger (www.iris.no) og daglig leder i BioPartner AS (www.biopartner.as). I to og et halvt år var han direktør i Akvamiljø Caspian i Baku, Aserbajdsjan, hvor han deltok i en internasjonal rådgivningsgruppe for situasjonen for kaspiselen.

Osdalsulvene felles ikke

Direktoratet for naturforvaltning (DN) av slo 2. mars krav fra Rendalen kommune om felling av ulvene i Osdalsreviret i Hedmark. Etter DN's vurdering er ikke skadene eller skadepotensialet på bufe eller tamrein av en slik karakter at vilkårene for felling var tilstede. DN la også vekt på bestandsdata som indikerer at det maksimalt kan forventes kun to helnorske ynglinger av ulv i 2009 – inkludert Osdalsreviret. Foreningen Våre Rovdyr uttrykker stor tilfredshet med avgjørelsen i denne omgang. Arten står på utryddelsen rand i Norge, og det er lite som tilsier at vi i år når bestandsmålet som Stortinget besluttet for fem år siden. For det andre burde det særskilte forvaltningsområdet for ulv inkludere Osdalsreviret. Traktene omkring Storsjøen og østover er åpenbart ideelle for artens biologiske krav samtidig som det er lite konflikter med beitenæringene.

Begrepskorreksjon

Begrepet alfa eller lignende greske betegnelser er nå stort sett avlegs terminologi for ulv. Eksempelvis har begrepene alfahann, alfahunn og alfapar vært i flittig bruk for lederparet i familiegrupper. Nå tar den ledende ulveforskeren L. David Mech et endelig oppgjør med dette. En ulveflokk består ikke av et tilfeldig sammenrasket antall ulver som konkurrerer iherdig om å oppnå lederposisjon, men er ganske enkelt et foreldrepar med unger der foreldrene naturligvis er overhoder i familien. Når det er flere generasjoner i flokken vil på samme måte eldre søsken normalt ha en overordnet rolle i forhold til yngre. Bedre uttrykk for det voksne parets i flokkene kan eksempelvis være avlspar, avlshann, avlstispe eller ganske enkelt foreldre. *Kilde: Våre Rovdyr.*

Hamarkonferansen

Den årlige rovviltkonferansen på Hamar vil nå muligens omfatte to dager og går eventuelt av stabelen 30–31. oktober. – Det arbeides i disse dager med ulike foredragsholdere og debattanter, sier Lisbet Baklid. – Første foreløpige program vil komme rundt 1. april, og det vil i år være mitt firma Natur, Utvikling & Design som arrangerer konferansen. – Jeg kan røpe at bjørnens farlighet er ett ønsket tema. Det samme gjelder prosjekter og forvaltning i Oppland og regionen Oslo-Akershus-Østfold, samt rovvilt versus reindrift. Målet med å utvide og endre noe på konferanseprofilen er å styrke arrangementet som møteplass for uformell kontakt og sosialt samvær, som faglig og politisk arena – og ikke minst mer debatt, sier Baklid.

Automatisk dødsdømt?

Direktoratet for naturforvaltning av slo 2. mars et krav om felling av familieguppen av ulv i Osdalsreviret i Hedmark. Dyrene har de siste månedene befunnet seg utenfor det særskilte forvaltningsområdet for ulv. Enkelte har reagert på beslutningen ut fra de politiske føringer som er nedfelt med hensyn til ulv utenfor ulvesonen. Men er det noen automatisk dødsdom Stortinget bestemte seg for?

– Slett ikke, sier Paul Granberg, tidligere leder i Foreningen Våre Rovdyr. – Ved Stortingets behandling av regjeringens rovviltmelding i 2004 uttalte energi- og miljøkomiteens flertall at det utenfor ulvesonen raskt skal kunne iverksettes felling av revirmarkerende par dersom bestandssituasjonen tillater det. Spørsmålet blir da om eksisterende bestandssituasjonen tillater det. Den helnorske bestanden av ulv har etter fem år ennå ikke nådd et stabilt nivå på tre årlige ynglinger. Snarere tvert i mot – i 2007 var det eksempelvis ingen ynglinger i vårt land, og den helnorske bestanden gikk ned med over 40 %. I forhold til vår egen bestand bør det være åpenbart at bestandssituasjonen ikke tillater store uttak av ulv, sier Granberg.

– Ser man bestandsforholdet i et skandinavisk perspektiv har nylig svenske forskningsinstitusjoner på oppdrag fra Naturvårdsverket slått fast at den genetiske situasjonen for den skandinaviske ulvestammen er alvorlig. Dertil kommer en klar føring fra nåværende regjering om at bestandene av rovvilt skal ha en årlig vekst mot de vedtatte bestandsmålene. Det er ingen slik klar vekst. Bestanden veksler snarere mellom å være nær målet og å være funksjonelt utryddet hos oss. Tiden er med andre ord ikke inne for å fjerne familiegrupper av ulv, og i alle fall ikke i så godt som konfliktfrie områder, sier Granberg.

Isbjørnen sliter

De fem isbjørnlandene som var samlet til forhandlinger i Tromsø i mars slo fast at klimaendringer er den største trusselen mot verdens isbjørner. Landene var enige om at det haster med tiltak som begrenser den globale oppvarmingen før isbjørnens leveområder, havisen, er tapt. Det var også enighet om å lage handlingsplaner for vern av isbjørn og dens leveområder – i første omgang nasjonale handlingsplaner. Arbeidet med disse skal samordnes mellom landene, og verdens ledende isbjørnforskere skal levere det faglige grunnlaget. De nasjonale handlingsplanene vil så være utgangspunkt for en felles plan.

Vandrefalk i Oppland 2008

Bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon

Av Odd Frydenlund Steen og
Jon Trygve Johnsen

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har fulgt artens reetablering i Sørøst-Norge fra 1988 og fram til 2008. Undersøkelserområdet omfattet i utgangspunktet fylkene Akershus/Oslo, Buskerud, Telemark, Vestfold og Østfold, men fra tidlig på 1990-tallet har også utviklingen i nabofylkene Aust-Agder, Hedmark og Oppland blitt fulgt nøye. I 2007 var det av prioriteringsgrunner ikke mulig å følge opp vandrefalken like mye som tidligere. I 2008 har utvalgte fylker blitt fulgt opp, herunder Oppland. Det ble registrert 18 okkuperte av 20 kjente hekkeplasser i fylket. Videre ble det registrert 17 hekkeforsøk, hvorav alle var vellykket. Til sammen ble det observert 40 flyvedyktige unger. Nivået på ungeproduksjonen tilsier fortsatt vekst i bestanden.

Innledning

Vandrefalkens situasjon har endret seg enormt i et 60-års perspektiv – først negativt, deretter positivt. Etter en katastrofal bestandsnedgang på 1950-tallet var bestanden midt på 1970-tallet nesten utryddet i Norge og Sverige (Schei 1980, Lindberg m.fl. 1988). Tilsvarende utvikling fant sted både i Amerika og Europa og var først og fremst forårsaket av miljøgifter som reduserte reproduksjonssuksessen betraktelig (Hickey 1969, Ratcliffe 1970, 1980, Bijleveld 1974, Lindberg 1975, 1977, 1985a, Schei 1984). Flere pesticider ble forbudt å bruke etter at de økologiske konsekvensene ble dokumentert. Fra begynnelsen av 1980-tallet snudde utviklingen i positiv retning og vandrefalken begynte å reetablere tidligere hekkeplasser (Cade m.fl. 1988, Lindberg m.fl. 1988, Steen 1989, 1995a, 2008).

Arten ble forut for den fatale påvirkningen av miljøgifter (herunder klorerte hydrokarboner og kvikksølv) også sterkt forfulgt i mange land. Det ble utbetalt store summer i skuddpremier fordi vandrefalken ble betraktet som «skadelig» og «unyttig» (Bijleveld 1974, Ratcliffe 1980). Dette gjenspeilet den økologiske oppfatningen på denne tiden, noe som den norske rovfuglpioneren Yngvar Hagen tok et oppgjør med i sin bok om *Rovfuglene og viltpleien* allerede i 1952 (Hagen 1952).

Vandrefalk etter et angrep på en stor flokk med stær. Fjærrester henger igjen i klørne. Foto: Terje Sylte.

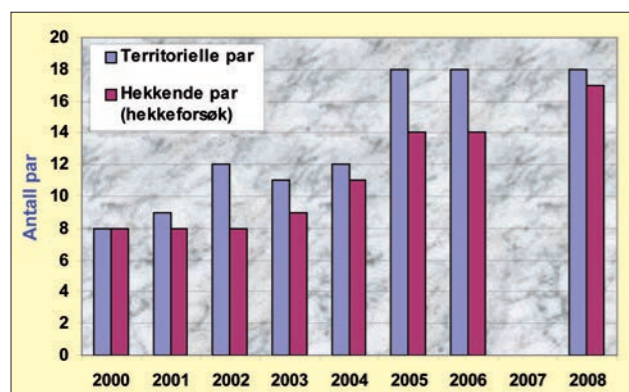

Lok.	Kommune	Aktivitet registrert	Ruging konstatert	Flygedyktige unger
O-1	Ringebu	1	1	2
O-2	Nord-Aurdal	1	1	3
O-3	Søndre Land	1	1	3
O-4	Søndre Land	1	1	3
O-5	Østre Toten	1	1	2
O-6	Øyer	1	1	3
O-7	Gausdal	1		
O-8	Gausdal	1	1	3
O-9	Sør-Aurdal	1	1	3
O-10	Sør-Fron	1	1	2
O-11	Vang	1	1	2
O-12	Nordre Land	1	1	2
O-13	Sør-Fron	0		
O-14	Vestre Slidre	1	1	1
O-15	Nord-Fron	1	1	2
O-16	Sel	1	1	2
O-17	Gausdal	1	1	3
O-18	Dovre	0		
O-19	Søndre Land	1	1	2
O-20	Gausdal	1	1	2
SUM		18	17	40

Etter den statlige fredningen i 1971 har vandrefalk figurert på den nasjonale rødlista i ulike rødlistekategorier, fra *direkte truet* via *sårbar til nær truet* som er siste og nåværende status (Direktoratet for naturforvaltning 1992, 1999, Gjershaug m.fl. 2006). Forvaltningsmyndighetene (fylkesmennene) har siden slutten av 1980-tallet støttet reproduksjonsfremmende tiltak, reirovervåking og bestandskartlegging først og fremst på Østlandet. Arbeidet har vært utført av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge og koordinert med et tilsvarende arbeid i Sverige. Den positive utviklingen vandrefalken har hatt etter dette i Sørøst-Norge og noen nabofylker er godt dokumentert (Steen 1989, 2002, 1995a, 1995b, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008).

Prosjekt mål og feltmetode

Gjennom mange år har prosjektets hovedmålsetting vært å *kartlegge bestand*, overvåke hekkende par og følge *bestandsutviklingen*. Det har i tillegg vært stort fokus på å registrere *ungeproduksjon* på hekkeplassene. Dette har også vært hovedfokuset i Oppland i 2008, men arbeidet har mest vært

Figur 1. Bestandsutvikling for vandrefalk i Oppland i perioden 2000-2008. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har ikke tall for 2007 fordi fylket ikke ble fulgt opp dette året. Tallene er basert på Steen (2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008).

Tabell 1. Kjente hekkeplasser i Oppland med hekkeresultat i 2008.

konsentrert om å følge opp allerede kjente hekkeplasser. Leiting på potensielle lokaliteter, som det er mange av i fylket, har ikke hatt like høy prioritet som tidligere.

Feltarbeidet har foregått i månedene april, juni, juli og august. I april legger de fleste par egg, og i første halvdel av denne måneden vil det vanligvis være en del aktivitet (fremvisningsflukt, byteoverlevering, parring, tiggelyder) som avslører om lokaliteten er besatt av par. Når eggene er lagt stilner det raskt av på hekkplassene. Det kan gå timer mellom hver gang det skjer noe under rugingen, følgelig er også denne perioden av hekkesyklusen ikke særlig egnet for å få klarhet i om lokaliteten er besatt. Etter klekking, vanligvis fra 1. eller 2. uke av juni, blir vandrefalkene mer synlige igjen.

I siste halvdel av ungenes reirtid (ca. 40 dager) er aktiviteten størst og falkene vanligvis enklest å oppdage. Observasjonene er foretatt på god avstand fra hekkebergene, og det brukes kikkert og teleskop for å kunne gjøre mest mulig detaljerte registreringer. Det er benyttet et rapporteringsskjema ved lokalitetsbesøkene, der opplysninger fra observasjoner har blitt skrevet ned. Ut fra disse er det også utarbeidet korte, foreløpige oversikter under feltarbeidets gang. Slike oversikter er viktige for vår egen videre koordinering av arbeidet for at alle hekkeplasser blir best mulig undersøkt. Feltarbeidet har blitt utført av Jon Trygve Johnsen, Yngve Kvebæk og Odd Frydenlund Steen.

Det har ikke blitt ringmerket unger på noen hekkeplasser i Oppland i 2008 i regi av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge. Ringmerkingarbeidet har for tiden lav prioritet. Vi har imidlertid forsøkt å se etter fargeringer på etablerte hekkfugler når vi har vært på hekkeplasser. Det er ringmerket et betydelig antall reirunger i alle ovennevnte fylker siden prosjektet startet opp. Mange av disse har seinere etablert seg som hekkfugler. Bruk av fargeringer startet allerede i 1976 i Finland, Norge og Sverige (Lindberg 1985b). Det er utviklet og avtalt et system

av slike fargeringer med svenskene, som skiller norske og svenske falker fra hverandre på en enkel måte (Steen 1990, s. 49).

Resultater

Feltarbeid, etablerte par og hekkesuksess

De første turene til kjente hekkeplasser i Oppland ble foretatt i april, og noen få lokaliteter ble avklart med hensyn til om de var besatt. Hovedinnsatsen ble imidlertid lagt til et seinere stadium av hekkesyklusen, og fra den første uka av juni begynte besøk til og kontroll av lokaliteter for fullt. Det ble arbeidet i felt følgende dager: 18. april, 5. juni, 7. og 8. juni, 25. og 26. juni, 28., 29. og 30. juni, 1. juli, 8. juli, 22., 23. og 24. juli og 4., 5. og 6. august. Dette tilsvarer 17 dager i felt. Feltdagene har variert fra 8 til 15 timer. Medgått tid i felt, inkludert kjøring mellom lokaliteter utgjør minimum 170 timer, eller 4,25 ukeverk (40 timers uke). Det er ikke regnet på tidsforbruk ved kjøring til og fra fylket.

Fra sesongen 2006, som var den siste med fylkesdekkende oppfølging i Oppland, var det kjent 19 hekkeplasser i fylket. Det ble funnet én ny lokalitet dette året (Tore Gunnarsen pers. medd.). Det var i Søndre Land kommune. Denne fikk lokalitetskode O-19. I 2007 ble det påvist ytterligere en ny hekkplass i fylket da et nytt hekkende par ble funnet i Gausdal kommune (Dag Rusten pers. medd.). Lokalitetskoden på denne ble følgelig O-20. Vårt mål har vært å få besøkt og kontrollert samtlige av disse hekkplassene i 2008. For å få best mulig oversikt har det vært nødvendig med flere besøk til alle lokalitetene.

Fram til begynnelsen av juli hadde vi brukbar oversikt over 11 av 20 hekkeplasser, men det manglet fortsatt bekreftelse på hekking på flere av disse. På 8 lokaliteter hadde vi få indikasjoner på hekking. Det var derfor nødvendig å gjøre nye lokalitetsbesøk i siste halvdel av juli og inn i august. Dette er en tid det ofte kan være mindre ressurskrevende å få oversikt over hekkeresultatet. Med brukbar klaff i forhold til værforholdene fikk vi i løpet av 5 intensive og lange feltdager gjort de nødvendige avklaringer. Etter dette kunne vi fastslå at det var etablert vandrefalk på 18 hekkeplasser. På to hekkeplasser observerte vi imidlertid ikke vandrefalk. Det ble brukt noe tid på å lete etter arten, men vi måtte til slutt konstatere at det virket tomt begge steder. På en av disse stedene er det imidlertid litt vanskelig å få oversikt, så vi ser ikke bort fra at vi kan ha oversett den her.

Vi registrerte vellykket hekking hos 17 par, og til sammen ble det bekreftet minimum 40 unger. De aller fleste av disse ble registrert etter at de var flygedyktige. Dette innebærer at 2008 var et godt år for

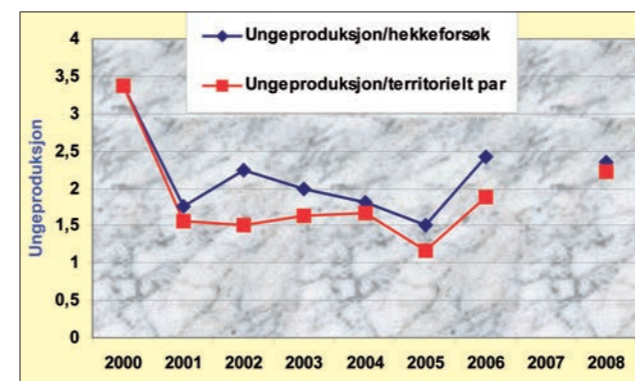
vandrefalken i Oppland. I gjennomsnitt ble det produsert 2,35 unger/hekkeforsøk og 2,22 unger/territorielt par. Dette er et nivå som må karakteriseres som høyt og som med kjent dødelighet for arten innebærer en tilvekst i bestanden. Kullfordelingen var forøvrig slik: 1 par med 1 unge, 9 kull med 2 unger og 7 kull med 3 unger, jf tabell 1.

Vi registrerte således ingen kull med 4 unger i 2008, men understreker at vi betrakter flere av våre registreringer med hensyn til kullstørrelser som minimumstall. Det kan være et utfordring å få oversikt over alle ungene på lokalitetene – spesielt når det har gått noen uker etter at de har blitt flygedyktige. Når foreldre-fuglene kommer inn med byttedyrr er det gode muligheter til å få sett alle unger, men selv da kan man ikke være sikker. I noen tilfeller vil man oppleve å høre tiggelyder som høres samtidig med at falkunger er synlige, enten på sitteplasser eller i flukt. Man blir dermed usikker på om alle er observert. I slike situasjoner er det av stor betydning at man har tålmodighet.

Ser vi ungeproduksjonen over tid i Oppland, framkommer en relativt stabil og forholdsvis god ungeproduksjon, jf figur 2. Tendensen er imidlertid litt nedadgående for årene 2000–2008, men dette skyldes i stor grad uvanlig høy ungeproduksjon i 2000. Ser man bort fra dette året, og ser årene i etterkant i sammenheng, er ungeproduksjonen/hekkeforsøk faktisk signifikant økende. Ungeproduksjonen i Oppland ligger for øvrig omtrent på nivå som gjennomsnittet for alle fylker fulgt opp av Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge i årene 2000–2006 (Steen 2008).

Bestandsutvikling

Antall besatte lokaliteter er mer enn doblet i Oppland i perioden 2000 til 2008. Bestanden har ut fra våre registreringer likevel ikke endret seg mye i løpet av de siste årene. Det var 18 territoriell par både i 2005, 2006 og 2008. Riktignok er det funnet nye par både i 2006 og 2007 (jf ovenstående), men samtidig har noen tidligere besatte lokaliteter blitt stående tomme. Det er derfor visse indikasjoner på at bestanden flater noe ut i Oppland, jf. figur 1.

Figur 2. Ungeproduksjonen hos vandrefalk i Oppland i perioden 2000-2008. Tall for 2007 mangler, jf figur 1. Tallene er basert på Steen (2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008).

Et utvalg av hekkeberg i Oppland der vandrefalk er etablert. Fotos: Jon Trygve Johnsen.

Vi tror imidlertid at det kan befinne seg ikke-oppdagede par i fylket. Det vil derfor være interessant å se nærmere på dette kommende sesonger. Potensialet er stort for vandrefalk i Oppland. I utgangspunktet ligger prioriteten på de faste hekkplassene. Kontroll av potensielle lokaliteter innebærer at arbeidet med oppfølging på kjente hekkeplasser tar ekstra tid. Det tar av ulike årsaker nesten alltid mer tid enn planlagt å få oversikt over situasjonen på disse. Været er en faktor som har stor betydning i så henseende. Det er også få personer som er interesserte nok og villige til å delta i feltarbeidet – mye arbeid faller derfor på et mindre antall personer. Vi har i liten grad hatt gjenværende tid for leiting etter nye par i Oppland i 2008.

Etablering av kongeørn får konsekvenser for vandrefalk

Flere par flyttet til nye hekkeberg i 2008 i forhold til tidligere år. I alle fall er det vår klare oppfatning. Det gjaldt lokalitetene O-1 (Ringebu kommune), O-6 (Øyer kommune) og O-12 (Nordre Land kommune). Vi antar at dette skyldes etablering av kongeørn på lokalitetene O-1 og O-12. Falkeparet ved førstnevnte sted flyttet ca 5 km, mens paret ved sistnevnte flyttet ca 4 km. På O-6 flyttet paret til et naboberg forholdsvis kort unna. Vi ser ikke bort fra at forklaringen her kan være etablering av hubro.

Vandrefalkpar er kjent for å bruke forskjellige reirhyller, og disse ligger ikke alltid i samme berg (Ratcliffe 1980). Flytting på mer enn 2–3 km må likevel betraktes som sjelden. Når en hekkplass blir stående tom og vandrefalk oppdages i en avstand på 4–5 km eller mer unna, kan det selvsagt også by på problemer å vite sikkert om det er flytting det dreier seg om. Det kan også være nyetableringer det handler om. Når kongeørn etablerer seg på vandrefalkens

Ung vandrefalk med bytte.
Foto: Rune Skåland.

tidligere hekkeplass, vil imidlertid vandrefalkene så å si alltid trekke unna til et nytt sted.

Fargemerkede falker

I siste fase av feltarbeidet ble det lagt litt mer vekt på å se etter ringmerkede vandrefalker på hekkeplassene (voksne med fargeringer). Dette er mulig der falkene sitter slik til at fargeringer kan ses ved bruk av teleskop med høy forstørrelse. På følgende hekkeplasser var dette mulig for en eller begge falker: O-3, O-5, O-6, O-10, O-14, O-20. Den eneste hekkeplassen hvor det er en viss mulighet for at hannen er fargemerket er på O-5, men vi er ikke sikre på dette. Det er bekreftet merkede falker her tidligere år. På de andre hekkeplassene ble det ikke sett ringer på beina på noen av individene, men vi klarte ikke å få sett begge beina godt nok på alle individer. Derfor anser vi ikke dette som sikkert. Vi er ikke overrasket om et flertall av de hekkende individene er umerket. Siste gang vi fikk gjort en brukbar kontroll av dette var i 2005. Da var bare 4 av 22 (18 %) kontrollerte vandrefalker i Oppland merket med ringer, mens det i nabofylket Buskerud var 15 av 35 (43 %) kontrollerte individer som var ringmerket (Steen 2007). Ringmerking skjer i dag bare tilfeldig i vårt prosjektområde, med unntak av Aust-Agder der flere kull er merket hver år til og med 2008. Spredning av enkelte av disse kan selvsagt forekomme til Oppland.

Videre oppfølging

Vi er innstilt på å fortsette med bestands- overvåkingen i Oppland. I 2008 var det fylkene Aust-Agder, Akershus, Hedmark, Oppland og Vestfold som ble prioritert i forhold til fylkesdekkende oppfølging. Vi har planlagt å fortsette på samme nivå i Akershus, Oppland og Vestfold i 2009, mens Buskerud og Telemark står for tur i 2010.

Takk

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge søkte forut for sesongen i 2008 om støtte fra Fylkesmannen i Oppland til oppfølging av arbeidet med vandrefalk. Fylkesmannen i Oppland bevilget kr 25.000 til dette. Fylkesmannen takkes for støtten – den har hatt stor betydning for innsats og resultater.

Litteratur

- Bijleveld, M. 1974. *Birds of prey in Europe*. The Macmillan Press Ltd.
- Cade, T., Enderson, J. H., Thelander, C. G. & Clayton, M. W. 1988. *Peregrine Falcon Populations. Their management and recovery*. The Peregrine Fund, Inc. Boise, Idaho.
- Direktoratet for naturforvaltning 1992. Truete arter i Norge – Norwegian Red List. *DN-rapport 6*: 1–89.
- Direktoratet for naturforvaltning 1999. Nasjonal rødliste for truete arter i Norge 1998. Norwegian Red List 1998. *DN-rapport 3*: 1–161.
- Gjershaug, J. O., Kålås, J. A., Lifjeld, J., Strann, K.-B., Strøm, H. & Thingstad, P. G. 2006. *Fugler Aves*. I: Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.). Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List. Artsdatabanken, Norway, s. 355–363.
- Hagen, Y. 1952. *Rovfuglene og viltpleien*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Hickey, J. J. (ed.) 1969. *Peregrine Falcon populations: Their biology and decline*. Madison, University of Wisconsin Press.
- Lindberg, P. 1975. *Pilgrimsfalken i Sverige*. Svenska Naturskyddsforeningen Stockholm. 96 s.
- Lindberg, P. 1977. The Peregrine Falcon in Sweden. I: Chancellor, R. D. (red.). *World Conference on Birds of Prey, Wien 1975*. International Council For Bird Preservation, s. 329–338.

- Lindberg, P. 1985a. Population status, pesticide impact and conservation efforts for The Peregrine (*Falco peregrinus*) in Sweden with some comparative Data from Norway and Finland. I: Newton, I. & Chancellor, R. D. (red.). *Conservation Studies on Raptors, ICBP Tech. Pub. No. 5*. London, International Council for Bird Preservation, s. 343–351.
- Lindberg, P. 1985b. Colour-ringing of Fennoscandian Peregrines. I: Newton, I. & Chancellor, R. D. (red.). *Conservation Studies on Raptors, ICBP Tech. Pub. No. 5*. London, International Council for Bird Preservation, s. 395–399.
- Lindberg, P., Schei, P. J. & Wikman, M. 1988. The Peregrine Falcon in Fennoscandia. I: Cade, T., Enderson, J. H., Thelander, C. G. & Clayton, M. W. (red.). *Peregrine Falcon Populations. Their management and recovery*. The Peregrine Fund, Inc. Boise, Idaho, s. 159–172.
- Ratcliffe, D. 1970. Changes attributable to pesticides in egg breakage frequency and eggshell thickness in some British birds. *Journal of Applied Ecology* 7: 67–115.
- Ratcliffe, D. 1980. *The Peregrine Falcon*. T & AD Poyser. Calton.
- Schei, P. J. 1980. Prosjekt Falk i 1979. *Vår Fuglefauna* 3: 35–37.
- Schei, P. J. 1984. Siste nytt om vandrefalken i Norge. *Vår Fuglefauna* 7 (4): 217–223.
- Steen, O. F. 1989. Vandrefalken i Sørøst-Norge i perioden 1981–89. *Vestfoldornitologen* (10) 2: 101–121.
- Steen, O. F. 1990. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge 1989–90. *Vandrefalken* 1: 1–52.
- Steen, O. F. 1995a. Vandrefalken vender tilbake. I: *Natur 1995*. Brox, K. H. (red.). Tapir Forlag, Trondheim, s. 9–31.
- Steen, O. F. 1995b. Vandrefalk i Sørøst-Norge i 1994. Bestandsstørrelse, bestandsutvikling og hekkeresultater. *Vår Fuglefauna* 18 (1): 35–41.
- Steen, O. F. 2002. *Årsrapport 2001*. Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge. 20 s.
- Steen, O. F. 2003. Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2002. *Våre Rovdyr* 17 (1): 4–13.
- Steen, O. F. 2004. Vandrefalk i Sørøst-Norge og noen nabofylker i 2003. *Våre Rovdyr* 18 (1): 20–25.
- Steen, O. F. 2006. Vandrefalk i Sørøst-Norge i 2004. *Våre Rovdyr* 20 (1): 22–25.
- Steen, O. F. 2007. Vandrefalk i fylkene rundt Oslofjorden og tre nabofylker i 2005. *Våre Rovdyr* 21 (1): 22–27.
- Steen, O. F. 2008. Vandrefalkens reetablering på Sør- og Østlandet. Bestand og ungeproduksjon i 2006. *Vår Fuglefauna* 31 (2): 54–60.

Ny vellykket rehabilitering

Tekst: Geir Sjøli

Foto: Marius Sjøli

Endelig fri!

I Våre Rovdyr nr. 3/2008 skrev jeg om en lerkfalk som ble tatt hånd om på Foreningen Våre Rovdyrs mottak for syk og skadet rovfugl. Den 21. september kom Asle Stokkereit, viltforvalter hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus, med nok en fugl fra Avivet-klinikken i Oslo. En musvåk denne gangen – med brudd i venstre vinge.

Etter at den hadde tilbrakt en måned i det minste rommet i mottaket og levd godt på kylling, fant jeg en morgen bandasjen på gulvet. Fuglen hadde på en måte friskmeldt seg selv. Jeg tok den da til vår lokale veterinærkontakt, Karin Olsen, som tok endel røntgenbilder. Såret var grodd, men var ikke fjærdekket. Vi fant det derfor rimelig å holde på den enda noen uker. Den fikk mer plass slik at vingen kunne trenes opp.

Den 15. november mente vi rehabiliteringen var ferdig. Værmeldingen varslet pent vær i flere dager, slik at musvåken burde få gode forhold om den skulle

bestemme seg for å legge ut på trekk. Den 15. november slapp vi ut våken som i henhold til vingemålene var en voksen hann. Den gjorde en sving rundt låven før den slo seg inn i en stor bjørk i skogkanten. Her ble den straks oppsøkt og mobbet av en flokk kråker. Etter noen få minutter lettet den og forsvant innover skogen. Såvidt vi kunne bedømme var det ingenting i veien med flygeferdighetene.

Dermed er nok et vellykket resultat oppnådd for FVRs mottaksapparat, og i den forbindelse er det på sin plass å fremheve det gode samarbeidet mellom veterinærer, Fylkesmannens viltforvalter, kyllingprodusent Anders Berg og Foreningen Våre Rovdyr.

Før slippet ble musvåken ringmerket av Vidar Lillesteth fra Norsk Ornitologisk Forening i Hedmark.

De kraftige og skarpe klørne gjør det nødvendig å bruke tykke hansker.

Vingene kontrolleres av Geir Sjøli (t.h.) og Asle Stokkereit fra Fylkesmannen.

Diett og byttedyrseleksjon hos hekkende hønsehauk i Øst-Norge

Tekst og foto: Jon Trygve Johnsen

Diett og byttedyrseleksjon hos en rovfugl er knyttet til mengden byttedyr og byttets størrelse. Men byttedyrseleksjon er også avhengig av byttets håndteringstid, adgang til byttet og hvor utsatt det er for predasjon. Tilgjengelighet til hovedbytte er også avgjørende. I denne undersøkelsen har jeg sett på dietten til hønsehauken *Accipiter gentilis* ved å filme sju hønsehaukreir i ungeperioden. Jeg har også estimert den antallmessige tilgjengelighet av fugler innenfor haukens jaktområde ved å gjennomføre fugletakseringer det samme året. Byttedyrpreferanse ble beregnet ved å ta i bruk en metode beskrevet som «The compositional analyses». Artikkelen er basert på min masteroppgave ved Universitetet for miljø- og biovitenskap (Ås) i 2007.

Innledning

Hønehauken *Accipiter gentilis* er en mellomstor rovugl med stor kjønnsdimorfisme (Cramp and Simmons 1980). Nominatunderarten *Accipiter gentilis gentilis* er utbredt over det meste av Vest-Palearktis. Den jakter fortrinnsvis i voksen skog hvor den bruker en jaktteknikk som går ut på å forflytte seg mellom ulike sitteposter i terrenget med jevne mellomrom (Kenward 1982, Widén 1989, Beier and Drennan 1997). I enkelte områder foretrekker den å jakte i kantsoner (Kenward 1982). Hønehauken er tilpasset jakt på mellomstore til store byttedyr, og den har et bredt spekter av arter i dietten (Cramp and Simmons 1980, Widén 1987, Marcström et al. 1990). I Fennoskandia er fugler viktigste gruppe byttedyr, men ekorn *Sciurus vulgaris* og hare *Lepus timidus* kan også inngå som en betydelig del av næringen, særlig i vinterhalvåret (Tornberg et al. 2006 og ref. der). Populasjonene av hønehauk i Fennoskandia har gått tilbake de siste tiårene (Tornberg et al. 2006), og arten er oppført som sårbar i den norske rødlista over truede arter (Kålås et al. 2006). Skogbruket er pålagt å ta hensyn til reirplasser ved hogst, og hønehauken er kanskje den rovfugl som gjennom tiden har vært mest intensivt etterstrebet (Cramp et al. 1980, Grønlien 2004). Uansett, forvaltning av arten krever at man har kjennskap til artens næringsvalg og byttedyrpreferanse, dvs. hvilke byttedyr som er viktig for arten.

Hønehauken er en av de best studerte rovfuglartene i verden, og utallige næringsstudier er utredet. Småvilt ser ut til å være viktigste bytte i de fleste regioner, og for Fennoskandia er hønsefugl (Galliformes) av størst betydning (Tornberg et al. 2006 og ref. der). Men i løpet av de siste tiår har bestandene av hønsefugl gått tilbake mange steder. Samtidig har andelen av disse byttedyrene i hønehaukens diett blitt mindre, mens andre byttedyr som kråkefugler, troster og duer har blitt vanligere. Majoriteten av disse næringsstudiene er basert på innsamling av byttedyrrester, hvilket er en indirekte metode. Denne metoden vil lett kunne underestimere enkelte byttedyr og overestimere andre (Rutz 2003, Lewis et al. 2004). Å bruke en direkte metode, som videoovervåkning, er derfor å foretrekke (Lewis et al. 2004, Rogers et al. 2005). Svært få undersøkelser har tatt i bruk videoutstyr, og eneste kjente undersøkelse som har tatt i bruk denne metoden er av Grønnesby og Nygård (2000) som filmet to hønehaukreir i Midt-Norge.

Uansett, et næringsstudie alene reflekterer nødvendigvis ikke byttedyrpreferanse. For å gjenspeile byttedyrpreferanse er det nødvendig å sammenligne dietten mot tilgjengeligheten av byttedyr innenfor

hjemmeområdet til hønehauken (tilbudet). Ingen studier til nå har undersøkt byttedyrseleksjon hos hønehauk i hekketiden ved å kombinere resultatene fra en diettstudie basert på videoovervåkning med resultatene fra en fugletaksering. Å analysere preferanse krever også bruk av et passende statistisk verktøy, og mange metoder er utredet. Men de fleste analysene har sine begrensninger – som beskrevet av Aebischer et al. (1993). Samtidig viste de hvordan man kan overkomme disse begrensningene ved å ta i bruk en analyse beskrevet som «the compositional analysis» (komposisjonsanalyse). Og denne analysen har jeg benyttet i mine undersøkelser

Studieområdet

Totalt 7 reirlokalteter ble undersøkt med henholdsvis 3 lokaliteter i Buskerud (Modum og Øvre Eiker kommune), og 4 lokaliteter i Akershus (Ås og Frogn kommune). Feltarbeidet ble utført i mai og juni 2005. Lokalitetene i Buskerud lå i et landskap dominert av barskog med avstander på 2–3 km fra større jordbruksområder. I Akershus lå lokalitetene i et område hvor en stor del av arealene veksler mellom dyrket mark og skog. Her var det også innslag av enkelte urbane områder og en del spredt bebyggelse. Generelt var arealene i Akershus mer produktive og variert sammenlignet med Buskerud. Vi valgte to studieområder med noe forskjell med hensyn til naturtyper for best mulig å gjenspeile hønehaukens variasjon i forhold til habitatbruk i denne regionen.

Metodikk

Fugletakseringen

For hver enkel hønehauklokaltet ble det utført punkttakseringer. Hensikten med denne takseringen var å anslå den relative tilgjengeligheten av de ulike fugleartene innenfor hjemmeområdet til hønehaukparet. For hver lokalitet ble 20 faste takseringspunkter fordelt langs 4 linjer (lengde: 1,5 km) som gikk ut fra reirtreet i hver sin himmelretning (Ø, V, S, N). På hvert punkt ble alle fugler som sang, varslet eller ble sett innenfor en 50 meters radius registrert. For majoriteten av fugleartene ble kun registreringer fra takseringspunktene inkludert i analysene. Men for enkelte arter ble også synsobservasjoner som ble gjort mellom punktene tatt med. Dette gjaldt for arter som sjeldent eller aldri synger, eller som er svært sky. Takseringene ble utført i to omganger, en taksering mellom 16. mai og 4. juni, og en ny taksering mellom 30. mai og 16. juni. Totalt ble 74 arter registrert med 1661 individer. I de videre preferanseanalysene ble fugleartene fordelt inn i 6 hensiktsmessige grupper. Disse var: skogshøns (Tetraonidae), duer (Columbidae), troster (Turdinae), kråkefugl (Corvidae), «småfugl» og andre

fugler. Definisjonen «småfugl» er her arter som har en vekt mindre enn rødvingetrost *Turdus iliacus*. Den relative hyppigheten av de ulike artene ble beregnet ved å dele antall observasjoner i hver enkelt gruppe med det totale antall fugleobservasjoner for den enkelte lokalitet.

Videoovervåkingen

Reirene ble filmet i to omganger, en gang i første halvdel av reirperioden (unger fra 6 til 23 dager gamle), og en gang i siste halvdel av reirperioden (25 til 34 dager gamle). Filmingen ble utført ved å montere en ekstern linse ved reiret mens opptaksutstyr og filming ble utført fra en kamuflasje plassert 50–100 meter fra reir. Det ble for hver lokalitet filmet i omtrent 48 timer totalt. For alle sju reirene til sammen ble det filmet i 327 timer. Opptakene ble senere studert på et fjernsyn og byttedyr bestemt til art eller høyere taksonomisk gruppe. Totalt ble 146 byttedyr registrert under videoovervåkingen.

Statistiske analyser

For å analysere byttedyrseleksjon hos hønehauken ble en statistisk metode beskrevet som «the compositional analysis» benyttet (Aebischer et al. 1993). Hovedprinsippet for denne analysen er at den kombinerer resultatene fra fugletakseringen, som ga et estimat på den relative byttedyrtettheten, med resultatene fra videofilmingen som ga et estimat på grad av utnyttelse. På denne måten kunne jeg anslå om noen byttedyr var høyere preferert av hønehauken enn andre grupper. Jeg ville videre kunne rangere gruppene fra mest preferert til minst preferert. Det statistiske signifikansnivået ble satt til $P \leq 0,05$. Ekorn ble ikke inkludert i preferanseanalysene. Det ble også utført korrelasjonstester for å se om det var sammenheng mellom diversiteten i dietten (antall arter) og andelen av de ulike byttedyrgruppene i dietten. Jeg testet også for om det var en sammenheng mellom antall flygedyktige hønehaukunger og andel av de ulike byttedyrgruppene i dietten.

Hønehaukens diett i ungeperioden

Hønehaukens diett fra denne perioden gjenspeiler i all hovedsak hannens valg av byttedyr siden det er han som står for jakt i denne perioden. Men i slutten av reirperioden vil også hunnen kunne delta i jakten. Det er viktig å bemerke at det er stor variasjon i haukens diett gjennom året, og at denne undersøkelsen kun tar for seg haukens diett fra den perioden den har unger i reiret.

Fugl utgjorde den viktigste hovedgruppen av byttedyr. Av 146 registrerte byttedyr var 95 % av disse fugler. Eneste pattedyr registrert var ekorn (5 %). Minimum 16 arter ble registrert som bytte.

Byttedyrgruppe	Busk. 1	Busk. 2	Busk. 3	Akers. 1	Akers. 2	Akers. 3	Akers. 4	Totalt
Ekorn	6,8	0,0	3,4	0,0	7,7	0,0	14,3	4,8
Skogshøns	16,7	13,3	0,0	0,0	7,7	0,0	0,0	5,5
Duer	3,3	6,7	3,4	0,0	15,4	0,0	0,0	3,5
Troster	63,2	53,3	58,6	52,9	46,2	71,4	28,6	54,8
Kråkefugl	6,7	13,3	27,6	47,1	15,4	23,8	57,1	26,7
«Småfugl»	0,0	0,0	6,9	0,0	0,0	4,8	0,0	2,1
Andre fugler	0,0	6,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
Uident. fugl	3,3	6,7	0,0	0,0	7,7	0,0	0,0	2,1
N	30	15	29	17	13	21	21	146

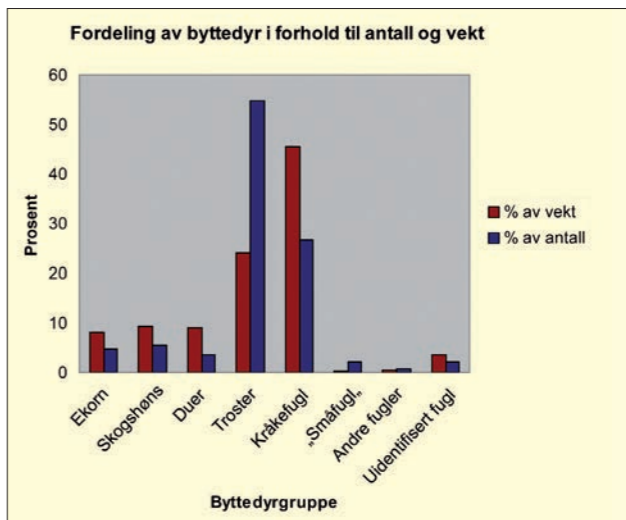
Innenfor gruppen fugl var troster helt dominerende antallmessig og utgjorde hele 55 % av dietten. Vektmessig utgjorde trostene 24 % av hønehaukens diett. En stor del av de troster som ble tatt var enten rødvingetrost eller måltrost *Turdus philomelos* (32 %). Resultatene fra denne undersøkelsen skiller seg fra de fleste andre næringsstudier fra Nord-Europa i hekkesesongen. Den eneste undersøkelsen som har vist en tilsvarende høy andel trost i dietten er Grønnesby og Nygårds (2000) studie fra Midt-Norge som også var basert på videofilming av hønehaukreir. En sannsynlig årsak til at man har funnet en betydelig lavere andel trost som bytte i andre næringsundersøkelser er knyttet til metoden benyttet. De fleste tidligere næringsstudier er basert på innsamling av byttedyrrester fra reir og reirområdet. Ved en slik metode vil det være lett å underestimere de mindre byttedyrene. Ribb fra trost, og særlig trostunger, vil etterlate seg færre rester ved hekkeplassen og dermed være vanskeligere å påvise. Det motsatte vil trolig gjelde for gruppen av duer. I denne undersøkelsen utgjorde duer, i hovedsak ringduer, 3,5 % av dietten (9 % av total biomasse), hvilke er en betydelig mindre andel sammenlignet med andre studier (eksklusive finske studier). Ringdue er et relativt stort bytte som vil etterlate seg mye ribb av lyse fjær. Disse vil være lette å finne ved en innsamling av byttedyrrester og dermed bli overestimert. Sveen (2006) gjorde samtidig med mine undersøkelser (og fra de samme lokalitetene) en sammenligning av de to metodene (innsamling av byttedyrrester versus videofilming) for å beregne frekvensen av de ulike byttedyrene i dietten. Hovedfunnet fra hans undersøkelse var at duer ble overestimert i metoden basert på innsamling av byttedyr – 23 % mot 4 %.

Kråkefugler var den nest viktigste byttedyrgruppen antallmessig og utgjorde 27 %. Men de var helt klart den viktigste gruppen i forhold til biomasse (46 %). Blant kråkefuglene var nøtteskrike *Garrulus glandarius* (12 %), og kråke *Corvus cornix* (10 %) de vanligste byttedyrene. Også Widén (1987) sine undersøkelser påviste en tilsvarende andel kråkefugl i dietten (28 %). Denne undersøkelsen var basert på innsamling av byttedyrrester i hekkesesongen fra det sentrale Sør-Sverige i perioden

1977–1981. Ingen andre undersøkelser har etter min kjennskap vist en tilsvarende høy andel kråkefugl i dietten.

Hønsefugler har ofte blitt ansett som noen av de viktigste byttedyrene for hønehauken (Tornberg 1997, Tornberg et al. 2006 og ref. der). Også andre nordiske næringsstudier har ofte konkludert med at hønsefuglene er hovedbytte til hønehauken. Fra disse næringsstudiene har andelen hønsefugl i dietten variert fra mellom 14 % og opp til 54 % i hekkeperioden. Og vektmessig har de vært enda viktigere. I min undersøkelse utgjorde hønsefugl 5,5 %, mens de vektmessig utgjorde 9 %. Den lavere andelen hønsefugl sammenlignet med andre studier kan skyldes flere forhold. Viktigste årsak er trolig at de har vært overestimert fra undersøkelser basert på innsamling av byttedyrrester. Samtidig har andre fugler slik som troster vært underestimert. Men det er også viktig å være klar over at bestanden av skogshøns kan variere betydelig fra år til år, og at bestanden av disse fuglene var generelt høyere for noen tiår tilbake. Nyere undersøkelser har også vist at hønehauken i større grad predaterer andre byttedyr når tettheten av hønsefugl er lav. Men det er usikkert hvordan bestandssituasjonen for skogshøns i Buskerud var denne sesongen. Men ved lokalitetene i Akershus vet vi at tilgjengeligheten av skogshøns er generelt lav.

Fra dette studiet ble hønsefugl påvist som bytte på 3 av 7 lokaliteter. Av disse individene var halvparten skogsfuglkyll-

Tabell 1. Prosentvis andel (i forhold til antall) av de ulike byttedyrgruppene påvist som bytte ved å videoovervåke sju hønehaukreir fra Øst-Norge i ungeperioden i 2005. $N=146$.

inger. Voksne skogshøns utgjorde altså en beskjeden del av næringen.

Gjennomsnittlig vekt på et bytte var 168 gram, hvilket tilsvarer omtrent vekten av en nøtteskrike. Største registrerte bytte var en ravn *Corvus corax*, og minste registrerte bytte var en trepiplerke *Anthus trivialis*.

Byttedyrpreferanse/seleksjon

Beregninger av hønehaukens byttedyrpreferanse er som tidligere nevnt basert på en fugletaksering. En slik taksering vil kunne ha flere mulig feilkilder som kan føre til bias (systematiske skjevheter) i resultatene. Den viktigste feilkilden her er at enkelte fuglearter vil kunne bli underestimert fordi de er vanskelige å påvise. F.eks. gjelder dette for fugler som sjeldent synger når takseringene ble utført, eller for fugler som er spesielt sky og flyr vekk fra observatøren uten å bli registrert. I dette studiet gjelder dette særlig for kråkefuglene, hønsefuglene og andefuglene. Dette er det forsøkt å ta hensyn til ved at det for enkelte arter er inkludert observasjoner som ble gjort mellom punktene langs takseringslinjen. Dette vil kunne redusere biasproblemet, men antas ikke å være en nøyaktig korleksjon. Nærmere beskrivelse av feilkilder er beskrevet i Johnsen (2007).

Den første delen av analysen viser at hønehauken er selektiv med hensyn til til hvilket bytte den jakter på ($P < 0,001$). Andelen av de forskjellige byttedyrgrupp-

Figur 1. Andel av de ulike byttedyrgruppene som ble registrert som bytte fra sju hønehaukreir i Øst-Norge i 2005 basert på video-overvåking av reir i ungeperioden. $N=146$.

ene i dietten er ikke proporsjonal med andelen tilgjengelig bytte i terrenget. Dvs. at det ikke er tilfeldig hva hauken jakter på og fanger, men at den prefererer å jakte på enkelte grupper fugl framfor andre. Undersøkelsen viser at kråkefugl er høyest prefererte bytte fra den perioden hønehauken har unger i reiret. Kråkefuglene var høyest rangert – signifikant høyere enn de andre gruppene unntatt skogshøns som var nest høyest rangert. Det var også en signifikant negativ sammenheng mellom andelen kråkefugl i dietten på de forskjellige lokalitetene og minimum antall arter i dietten. Jo mer kråkefugl hauken tok, desto færre arter ble utnyttet (artsdiversiteten i dietten). Dette er i samsvar med en teori om at diversiteten i dietten vil minke når tettheten av det profitable bytte øker og vice versa (Krebs and Davies 1993). Det var også interessant å registrere at for to av lokalitetene i Buskerud ble kråke og skjære påvist som bytte til tross for at reirplassen lå omtrent 3 km fra jordbruksarealer hvor disse fuglene opptrer mest hyppig. Dette er også en indikasjon på at kråkefuglene er høyt preferert. Det var også en positiv tendens til sammenheng ($P=0,095$) mellom antall flygedyktige hønehaukunger og andelen kråkefugl i dietten. Men dette resultatet kan også skyldes at det heller er generelt større tilgang på byttedyr fra de lokalitetene hvor kråkefugl er mer vanlig, og derfor høyere ungeproduksjon. I samsvar med dette fant jeg en positiv signifikant sammenheng mellom den totale tettheten av fugl og tetthet av kråkefugl.

En sannsynlig årsak til at kråkefuglene er høyest preferert er at de på denne tiden har unger i reiret som er lett å oppdage og fange for hønehauken. Dessuten vil ungene her være knyttet til et reir slik at hauken kan vende tilbake å fange flere unger når reiret først er oppdaget. Dette til forskjell fra f.eks. skogshøns hvor kyllingene er på konstant «vandring» i marksjiktet. Dessuten er det for kråkas vedkommende slik at reirene ofte er konsentrert til skogkanter mot dyrket mark. Hauken kan dermed avgrense næringsøket til kantsoner. Kenward (1982) viste at hauken jaktet mer i kantsoner enn andre områder. Et annet aspekt som kan forklare preferanse for kråkefugl i denne perioden er at ungene har nådd en høyere vekt til forskjell fra unger av skogshøns som er relativt små i forhold til de voksne. Tomberg (1997) viste at mengden kråkefugl i dietten hadde en topp under ungeperioden til hønehauken, mens hønefuglene hadde en topp seinere på året etter hvert som de vokste seg større.

Nøtteskrike et viktig bytte

Det viktigste byttet blant kråkefuglene var nøtteskrike til tross for at den sjeldent ble observert under fugletakseringene. Dette indikerer at arten er et sterkt preferert bytte hos hønehauken. Jeg vil foreslå at preferanse for denne arten har sammenheng med dens profitable størrelse, at den er knyttet til skog og de

omtrent samme habitatene som hønehauken, og at den vil være lett å oppdage når den er på næringsøk i skogen. Dessuten har nøtteskrike en relativ treg flukt (pers. obs.) som trolig gjør at den har vanskelig for å flykte fra hauken når den først er oppdaget.

Vinter og tidlig vår er en kritisk periode for hønehauken fordi mange av byttedyrene, slik som troster og ringduer, for lengst har trukket ut av haukens jaktområde. Dessuten er reirunger og ungfugler ikke lenger tilgjengelig som bytte. Også tettheten av de stedbundne artene vil være lavere pga. dødelighet gjennom året. I denne perioden er hønefugler, hare og ekorn en viktig næringskilde (Tomberg et al. 2006 og refer. der). Gitt at jaktområdene til hønehauken er omtrent det samme vinter og sommer, og at kråkefuglene er mindre tilgjengelig i vinterhalvåret, vil hønehauken profitere på å selekere kråkefugl, troster og duer i sommerhalvåret dersom dette resulterer i høyere populasjonsnivå hos de arter som er viktige om vinteren og tidlig vår. Dessuten, siden kråkefugler også predatorer på hønefuglegg og kyllinger, vil de kunne ha en negativ innvirkning på populasjonsstørrelsen av hønefugl i et område. Dersom hønehaukens predasjon på kråkefugl i hekkesesongen reduserer kråkefuglenes predasjon på hønefugl vil dette kunne medvirke til høyere vinterpopulasjon av hønefugl.

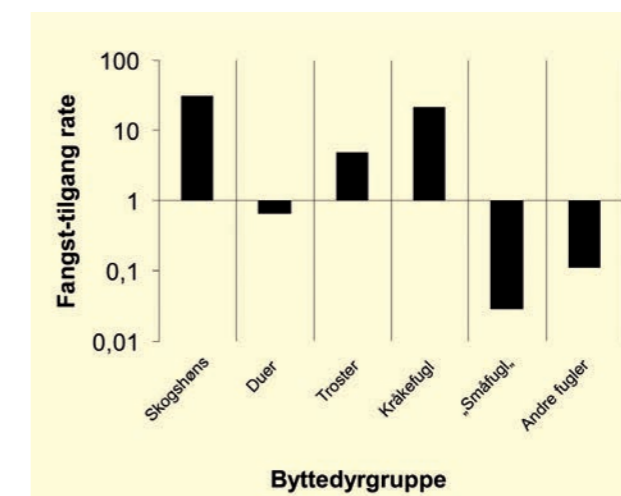
I denne undersøkelsen var skogshøns rangert som nest høyeste prefererte bytte. Det er her viktig å være klar over at en art kan gjøre et såkalt «shift» i byttedyrpreferanse. Dersom tettheten av det profitable byttet synker under et bestemt bestandsnivå, vil hønehauken kunne gjøre et skifte av preferert bytte, dvs. at den går over på å jakte andre arter når tettheten av preferert bytte er lav. Hønehauken har et bredt spekter av byttedyr i dietten, og det er fra andre nordiske studier vist at hauken gjerne skifter over på alternative byttedyr eller søker næring i andre områder når favorittbyttet blir fåtallig. Dersom det er lite hønefugl i terrenget, vil det kunne være «ulønnsomt» for hauken å bruke energi på å søke etter

disse fuglene. Bestanden av skogshøns kan som kjent svinge fra år til år. Det er derfor mulig at skogshøns er høyest prefererte bytte enkelte år, eller i enkelte områder.

Den tredje mest prefererte gruppen av byttedyr var trostene, signifikant lavere preferert enn kråkefuglene, men ikke signifikant forskjellig fra hønefuglene. Kråkefugler, hønefugler og troster var alle mer benyttet som bytte enn hva man kunne anta ut i fra tilgjengeligheten av disse fuglene i terrenget. På denne tiden av året er skogen full av trostunger med dårlige flygeferdigheter som gjør dem til et enkelt bytte for hauken. Toyne (1998) viste at 46 % av alle troster som ble tatt i ungeperioden var ungfugler, og at trostene var den gruppen med høyest andel ungfugler i haukens diett.

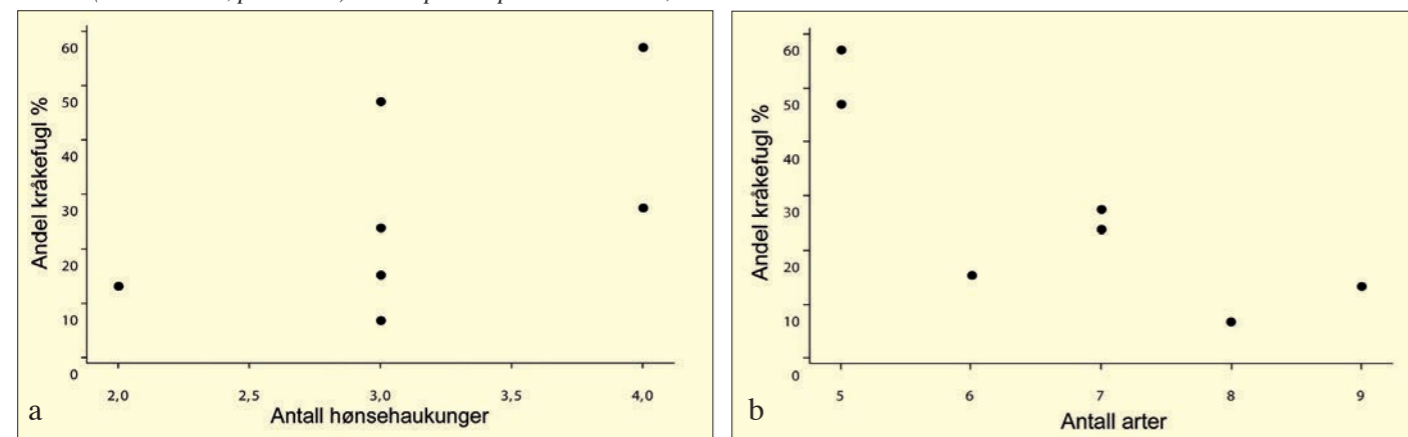
Duene ble benyttet mindre enn antatt og rangert som det fjerde mest prefererte bytte. Dette er kanskje noe overraskende i og med at ringdua var tallrik innenfor hønehaukens jaktområder, og at arten dessuten er i samme størrelsesorden som hønefugler og kråkefugler. Duene var signifikant mindre preferert enn disse to gruppene. Det kan være flere årsaker til at ringdua har lavere preferanseverdi. For det første har de en rask flukt og kan faktisk fly i fra en hønehauk i åpent lende (Kenward 1978). De pleier å furasjere i flokk i åpent landskap, noe som reduserer predasjonsrisikoen. Dessuten er reirene til ringdua ofte plassert i tett granskog hvor hauken har vanskeligheter for å komme til. Sammenlignet med kråka er aktivitetsnivået ved ringduereiret lavere slik at sannsynligheten for at en predator oppdager reir med unger er mindre. Det er også viktig å bemerke at ringdua har relativt små kull slik at ungene andelen i bestanden vil være lavere enn for mange andre arter. Siden fugletakseringene registrerer voksenfugler vil trolig den virkelige preferanseverdien være noe høyere.

Den nest minst prefererte gruppen var «andre fugler». Denne gruppen består av mange ulike arter med forskjellig økologi, men svært få individer ble registrert som bytte. Gruppen var signifikant mindre

Figur 2. Fangsttilgang-rate (FTR) viser sammenhengen mellom andelen av de forskjellige byttedyrgruppene i dietten hos hønehauk basert på videoovervåkning, og andelen av de forskjellige fugleartene i terrenget basert på fugletakseringer. $FTR < 1$ når en byttedyrgruppe er fanget mindre enn forventet, og $FTR > 1$ når en byttedyrgruppe er fanget mer enn forventet.

Figur 3. Andelen av kråkefugl i dietten i forhold til: a) antall unger ($Rho = 0.68, p = 0.095$), og b) minimum antall byttedyrarter i dietten ($Rho = -0.84, p = 0.019$). Hvert plott representerer en hønschauklokaltitet.

preferert enn alle andre grupper rangert over, og signifikant mer preferert enn «småfugl». Enkelte arter her ble hyppig registrert under takseringene, men likevel ikke registrert som bytte. Dette var tilfelle for andefugler, måker, vipe og stær. Felles for disse artene er at de er knyttet til åpne habitater som vassdrag, sjø, våtmark og dyrket mark. Dette viser at hønschauken sjeldent jakter suksessfullt i åpent terreng, men prefererer å furasjere i skog og kantsoner (Kenward 1982).

Den minst prefererte gruppen var «småfugl», signifikant mindre preferert enn alle de andre gruppene. Kun 3 individer ble registrert som bytte. Dette viser trolig bare at hønschauken ikke er tilpasset for å jakte på slike arter. Det vil trolig være for energikrevende i forhold til utbyttet.

Hønschauken jakter først og fremst i skog ved å bruke en jaktteknikk som går ut på at hauken skanner terrenget for bytte fra en sittepost i en kort periode (3–4 min) for deretter å fly til en ny sittepost i nærheten. (short-stay-perched-hunting) (Kenward 1982). De fleste angrep starter fra sitteposten og fortsetter med at hønschauken slår byttet nær bakken etter en kort flukt (Kenward 1982, Marcström et al 1990). En slik jaktteknikk kan indikere at arter som tilbringer mye tid på bakken er spesielt sårbar for angrep. Denne antagelsen kan også støttes av mine funn. De fleste artene som tilhørte de mest prefererte gruppene i denne undersøkelsen har en atferd som innebærer bruk av mye tid nær bakken. Dette gjelder for kråke og nøtteskrike som ofte furasjeres på bakken. Også hunner og kyllinger av skogshøns befinner seg i marksjiktet på denne tiden av året. Det samme er tilfelle for trostene – særlig trostungene.

Konklusjon

I denne undersøkelsen har jeg funnet at troster og kråkefugler er de viktigste byttedyrene til hønschauken i hekkeperioden. Troster var viktigst antallmessig, mens kråkefuglene var viktigst i forhold til

biomasse. Når man sammenligner dietten med tilgjengeligheten av byttedyr innenfor hjemmeområdet til hønschauken er kråkefugler og hønsfugler høyest preferert, mens småfugl er minst preferert. Undersøkelsen viser også at hønschauken er selektiv med hensyn til hvilke bytte den tar. Og at den tilsynelatende prefererer byttedyr som furasjerer ved bakkenivå i skog.

Takk

En spesiell takk til Vidar Selås som var min veileder på masteroppgaven. Takk til Geir Sonerud, Hilde M. Johnsen, Kristine Fagerland og Bjørn Arild Sveen for samarbeid under feltarbeidet. Takk også til Ronny Steen, Knut Fredrik Øi, Luis Tapis og Mari Aschim for gjennomlesning.

Referanser

- Aebischer, N. J., Robertson, P. A. & Kenward, R. E. 1993. Compositional analysis of habitat use from animal radio-tracking data. *Ecology* 74: 1313-1325.
- Beier, P. & Drennan, J. E. 1997. Forest structure and prey abundance in foraging areas of northern goshawk. *Ecological Applications* 7: 564-571.
- Cramp, S. & Simmons, K. E. L. 1980. *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East, and North Africa. The Birds of the Western Palearctic: vol. II. Hawks to Bustards*. Oxford University Press, Oxford.
- Grønlien, H. (red.) 2004. Hønschauken i Norge. Bestandsstatus og utvikling siste 150 år. *NOF Rapportserie 5-2004*.
- Grønnesby, S. & Nygård, T. 2000. Using time-lapse video monitoring to study prey selection by breeding Goshawks *Accipiter gentilis* in Central Norway. *Ornis Fennica* 77: 117-129.
- Johnsen, J. T. 2007. *Diet and prey selection of breeding Goshawks (Accipiter gentilis) in eastern Norway*. Master thesis. Norwegian University of Life Sciences.
- Kenward, R. E. 1978. Hawks and doves: Factors affecting success and selection in goshawk attacks on woodpigeons. *Journal of Animal Ecology* 47: 449-460.
- Kenward, R. E. 1982. Goshawk hunting behaviour, and range size as a function of food and habitat availability. *Journal of Animal Ecology* 51: 69-80.
- Krebs, J. R. & Davies, N. B. 1993. *An introduction to behavior ecology*. Third edition. Blackwell Publishing Company, Oxford.
- Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006. *Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List*. Artsdatabanken, Norway.
- Lewis, S. B., Fuller, M. R. & Titus, K. 2004. A comparison of 3 methods for assessing raptor diet during the breeding season. *Wildlife Society Bulletin* 32: 373-385.
- Marcström, V., Kenward, R. & Karlbom, M. 1990. *Duvhöken och dess plats i naturen*. AB Trycksaker, Norrköping.
- Rogers, A. S., Destefano, S. & Ingraldi, M. F. 2005. Quantifying Northern Goshawk diets using remote cameras and observations from blinds. *Journal of Raptor Research* 39: 303-309.
- Rutz, C. 2003. Assessing the breeding season diet of Goshawks *Accipiter gentilis*: biases of plucking analysis quantified by means of continuous radio-monitoring. *Journal of Zoology* 259: 209-217.
- Sveen, B. A. 2006. *Collecting prey remains vs. video recording prey deliveries: a comparison of two methods for assessing goshawk (Accipiter gentilis) diet during the breeding season*. Master thesis. Norwegian University of Life Sciences.
- Tornberg, R. 1997. Prey selection of the Goshawk *Accipiter gentilis* during the breeding season: The role of prey profitability and vulnerability. *Ornis Fennica* 74: 15-28.
- Tornberg, R., Korpimäki, E. & Byholm, P. 2006. Ecology of the Northern Goshawk in Fennoscandia. *Studies in Avian Biology* 31: 141-157.
- Toyne, E. P. 1998. Breeding season diet of the Goshawk *Accipiter gentilis* in Wales. *Ibis* 140: 569-579.
- Widén, P. 1987. Goshawk predation during winter, spring and summer in a boreal forest area of central Sweden. *Holarctic Ecology* 10: 104-109.
- Widén, P. 1989. The hunting habitats of Goshawk *Accipiter gentilis* in boreal forests of central Sweden. *Ibis* 131: 205-213.

Store konsekvenser

Den finsk-russiske ulven i Julussa-reviret skal etter lokale rykter å dømmes være skutt. Foreningen Våre Rovdyr krever at det må få store konsekvenser for de involverte dersom det skulle vise seg at ulven er tatt av dage. Det er i så fall rimelig å børste støv av straffelovens generalklausul om miljøkriminalitet som har en betydelig strafferamme. At saken bør være en prioritert oppgave for påtalemakten styrkes av at regjeringsrepresentanter i klare ordelag har gitt uttrykk for dette individets betydning for langsiktig overlevelse av den sterkt innavlede bestanden i Skandinavia.

49 jerver drept

Det ble drept 40 jerver under lisensjakten som varte fra 10. september 2008 til 15. februar 2009. I tillegg har Direktoratet for naturforvaltning foreløpig fattet vedtak om ekstraordinært uttak av 17 dyr hvorav 9 er felt pr. 23. mars. Ekstraordinære uttak gjennomføres av Statens naturoppsyn ved bruk av helikopter og snøscooter. Det blir også i år lagt opp til avlivning av tisper og unger i hi.

Gaupene faller

Pr. 4. mars var 93 av en kvote på 119 gauper felt under kvotejakten som varer fra 1. februar til 31. mars. Størst uttak var det i regionen som omfatter Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal med 33 felte dyr av 44 dyr på kvoten. Region 2 (Buskerud, Telemark, Vestfold og Aust-Agder) kommer også høyt på listen over sterk etterstrebelse med sine 21 felte dyr av en kvote på 28.

423.000 rein tatt av rovdyr

Staten har betalt ut 161 millioner kroner i erstatninger siden reindriftsåret 1994/95 for rovdyrenes herjinger i reinflokker, melder avisen Finnmark Dagblad. Fra samme tidspunkt skal rovdyr ha drept 423.001 reinsdyr i Finnmark, men staten har ikke påtatt seg ansvaret for mer enn 96.296 av dem i henhold til innhentede tall fra Fylkesmannen i Finnmark. Dermed har næringen totalt sett gått glipp av ca. 550 millioner kroner i erstatninger, skriver avisen.

Forslag om endring i svensk rovdyrpolitikk

Det svenske Naturvårdsverket fikk i sin tid i oppdrag fra Sveriges regjering å legge fram forslag i forbindelse med tre sektorer innen rovviltpolitikken – økt regionalt ansvar, styrking av ulvbestandens genetiske status og mulighetene for utvidet jakt på ulv og jerv.

Susanna Löfgren. Foto: Naturvårdsverket

– Vi foreslår at länsstyrelsene (Fylkesmennene) fatter de fleste beslutningene om jakt i stedet for Naturvårdsverket. I dette arbeidet bør de ha hjelp av et rådgivende organ som erstatter dagens rovdyrgrupper og nemnder, og bestandenes utvikling vil være avgjørende for hvilke vedtak som en länsstyrelse fatter, sier Susanna Löfgren som er leder for Viltforvaltningsenheten.

Naturvårdsverket mener dessuten at det finnes et rom for jakt på ulv utover skyddsjakten (lisensjakten) hvis stammen fortsetter å øke til tross for innavl. Bestanden nådde i 2008 riksdagens etappemål på 20 ynglinger.

– Tilveksten og vellykkede innvandring avgjør hvor omfattende jakten kan bli. Det handler imidlertid ikke om mange dyr pr. ulvefylke, og innvandrere ulv og deres avkom må unntas fra jakt. Skydds jakt på skadegjørende individer må prioriteres, sier Susanna Löfgren.

Derimot anbefaler ikke Naturvårdsverket noen utvidet jakt på jerv.

Den svenske og norske ulvepopulasjonen bygger på fire individer som har vandret inn fra øst – senest i 2008. Det er en isolert bestand på ca. 230 dyr og innavl er et stort og voksende problem. Ulver kommer inn i Sverige, men tar sig ikke ned til Midt-Sverige der hoveddelen av stammen finnes. Naturvårdsverket vurderer 3–5 innvandrede, reproduserende ulver som nødvendig pr. femårsperiode (én ulvegenerasjon). De seneste fire årene har minst 8 ulver kommet inn i Sverige, men bare én har lyktes å reproducere.

– Vi går inn for naturlig innvandring av ulv, og at det gjøres en innsats for å underlette vandrings gjennom Sverige. Vi anser at det ikke er mulig å få aksept for å importere ulver fra utlandet – det kan risikere å forverre tilliten til rovdyrpolitikken, sier Löfgren.

Turistnæring i Rendalen tar til motmæle

Forvaltningsstyret i Rendalen kommune krevde felling av Osdalsulvene, bl.a. med henvisning til turistnæringen. Kommunen fikk nei av Direktoratet for naturforvaltning. Kravet fikk imidlertid deler av turistnæringen i kommunen til å se rødt. Spydspissen Villmarksopplevelser (www.spydspissen.no) skrev umiddelbart brev til kommunen der det tas sterk avstand fra den måten situasjonen er framstilt på av forvaltningsstyret. Det understrekes at de som driver naturbasert turisme ser på biologisk mangfold som et konkurransefortrinn og ikke et problem. Videre påpekes det at kundene gir inntrykk av fascinasjon over at det er rovdyr i disse områdene – og når kommunen benytter rovdyrene som markedsføring i sin turistbrosjyre, må det vel være fordi man tror at folk

vil komme til Rendalen på grunn av et allsidig dyreliv. Når det gjelder påstandene om at kommunens omdømme svekkes av ulvenes tilstedeværelse, ber Spydspissen Villmarksopplevelser om at styret kritisk vurderer om deres egen fremgangsmåte i saken snarere kan være et bidrag til å skape et unyansert og snevert omdømme av kommunen. Brevet sier seg enig i at folks frykt skal respekteres, men når forvaltningsstyret fremstiller ulven som et farlig dyr for mennesker, bidrar det til at flere kan bli redde, samtidig som at ulv utgjør en minimal risiko for folk. Det legges til at turistvirksomheten med sine hunder, hester og geiter ligger midt i det tettest markerte området for den merkede Osdalshannens bevegelser.

FVRs flotte t-skjorter

NY FVR-SKJORTE

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

NB! Fotomontasje

Str. S, M, L, XL

Pris kr 150 pr. stk. + porto

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Restsalg gaupeskjorte

Str. S, M
Pris kr 100 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Leder
Birger Westergren, Sørskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Kasserer
Stig Anderson, Lokes v. 18, 4846 Arendal
p 37 02 36 22, a 37 05 71 95

Styremedlem
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Styremedlem
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Knut Georg Flo, Neshaugen 83, 5226 Nesttun
mob 94 48 38 38

Rein Midteng, Høybråten v. 13 B, 1055 Oslo
mob 40 06 81 88

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Medietalsmann
Birger Westergren, Sørskleiva 11, 4637 Kristiansand
p 38 04 69 87, mob 47 26 30 33

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Pamperudbakken, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75, faks 32 15 78 22

Regionleder Troms & Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p. 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagerenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet

Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

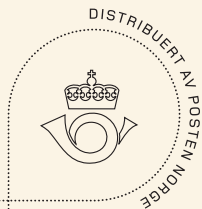
2008

Seniormedlem	min. kr 200
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 250
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 75
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr kr 200
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 250):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

B-Economique
NORGE

P.P.

Returadresse: Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
N-2151 Årnes

